

Universita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Peter Mišianik

Hospodářská kriminalita a její prevence

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum uzavření rukopisu: 1. 1. 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 1. 2012

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu diplomové práce doc. JUDr. Tomáši Gřivnovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce a za cenné odborné konzultace.

Obsah

Úvod.....	1
1. Pojem hospodářská kriminalita.....	3
1.1. Pojmy ekonomická a finanční kriminalita.....	7
2. Fenomenologie, specifika pachatelů, etiologie, prevence a kontrola.....	12
2.1. Fenomenologie hospodářské kriminality.....	12
2.2. Specifika pachatelů hospodářské kriminality.....	16
2.3. Etiologie hospodářské kriminality.....	20
2.4. Prevence a kontrola hospodářské kriminality.....	24
3. Legalizace výnosů z trestné činnosti.....	28
3.1. Pojem legalizace výnosů z trestné činnosti.....	28
3.2. Právní úprava legalizace výnosů z trestné činnosti v České republice.....	30
4. Trestní odpovědnost právnických osob.....	35
4.1. Pojem trestní odpovědnosti právnických osob.....	35
4.2. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice...	37
4.3. Komparace s úpravami v některých zemích Evropské unie.....	45
Závěr.....	51
Seznam zkratk.....	53
Seznam použité literatury a pramenů.....	54
Seznam klíčových slov v jazyce práce.....	61
Překlad klíčových slov do anglického jazyka.....	61
Název práce v anglickém jazyce.....	61
Abstrakt.....	62
Resumé.....	63

Úvod

Hospodářská trestná činnost představuje značně různorodou, ale hlavně nebezpečnou oblast kriminality. Její dopady postihují nejen velkou část společností působících na našem území, ale dotýkají se i jejich klientů, zaměstnanců a v neposlední řadě také jednotlivých občanů vkládajících své úspory do finančních institucí. Boj s hospodářskou kriminalitou je zdoluhavý, komplikovaný, často neefektivní a složitý. Proto je páchání těchto trestných činů pro zločince tolik lukrativní. Tato situace negativně působí na společnost, která ztrácí důvěru v orgány odhalující hospodářskou trestnou činnost, jelikož z jejich výsledků lze vyvozovat teoretickou nepostižitelnost pachatelů. Z důvodu složitého odhalování hospodářské trestné činnosti, z výše škod jí způsobených¹ a z jejího prakticky celospolečenského dopadu je tento druh kriminality považován za velmi nebezpečný a hodný zaměření se na jeho potírání prostřednictvím trestní politiky státu.

Vzhledem k současné ekonomické a sociální situaci se mi zdá toto téma velmi aktuální. To potvrzuje i nynější vládní politika zaměřená na přijímání konkrétních opatření směřujících k potlačení hospodářské trestné činnosti a k lepšímu postihu pachatelů tohoto druhu kriminality². Ale s požadavky zaměřit vnitrostátní trestní politiku na boj proti hospodářské trestné činnosti se setkáváme i na půdě mezinárodních institucí a v řadě jimi vydávaných dokumentů. Mezinárodní scénou jsou jednotlivé státy vyzývány k užší spolupráci při vyšetřování a potírání hospodářské kriminality, jelikož ta má ve značné míře přeshraniční aspekt. A proto je nutné při boji s pachateli těchto trestných činů spolupracovat se zahraničními týmy vyšetřujícími danou protiprávní činnost. Pro Českou republiku jsou nejzásadnější dokumenty vydávané Evropskou unií, které se snaží o harmonizaci právních řádů členských států v tom smyslu, aby každý stát postihoval a sankcionoval určitá nežádoucí jednání. Záleží pak na každém státě, jak toho docílí a jaké prostředky zvolí. Ovšem nezbytné je, že daná protiprávní jednání jsou kriminalizovaná, což dává prostor pro efektivnější spolupráci v boji proti hospodářské kriminalitě.

¹ Dle policejních statistik za rok 2010 jde až o 60% – viz dále.

² Viz např. zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (zákon č. 418/2011 Sb.).

Předkládaná diplomová práce má za cíl pohlédnout na fenomén hospodářské kriminality hlavně v souvislosti s předcházením této závažné trestné činnosti a se zhodnocením platné právní úpravy zabývající se touto oblastí.

Tato práce se pokusí vymezit základní definiční pojmy související s hospodářskou kriminalitou – předně fenomén hospodářské kriminality, finanční kriminality a ekonomické kriminality, jejich vzájemné vztahy, společné znaky i odlišnosti. Dále se tato práce bude snažit o obecnou kriminologickou charakteristiku hospodářské trestné činnosti, ačkoli to je s ohledem na značnou různorodost daného protispolečenského jednání nadmíru obtížný úkol. Již ze zadání práce vyplývá, že v rámci kriminologického rozboru je kladena významná váha na prevenci a kontrolní činnost.

Druhá polovina práce – více praktická – si klade za cíl vymezit pojem legalizace výnosů z trestné činnosti, jak je upraven v našem právním řádu a jakými prostředky je praní špinavých peněz znesnadňováno. V závěrečné části mé práce se hodlám zabývat problematikou trestní odpovědnosti právnických osob, poněvadž je neoddiskutovatelně spjata s hospodářskou kriminalitou. A jelikož byla v průběhu vypracovávání této práce přijata úprava komplexně se zabývající zavedením trestní odpovědnosti právnických osob a jejich sankcionováním.

Diplomová práce je zpracována dle právní úpravy účinné ke dni 1. 1. 2012.

1. Pojem hospodářská kriminalita

S pojmem hospodářská kriminalita se setkáváme každodenně, ovšem je problematické určit, zda tento pojem správně chápeme, interpretujeme a zda jej nezaměňujeme s pojmy ekonomická či finanční kriminalita. Proto je důležité nejprve jednotlivé pojmy vymežit a odlišit.

Lze uvést, že mezi základní pojmy bezpochyby patří hospodářská kriminalita či hospodářská trestná činnost, jež se v praxi užívají paralelně. Tuzemské trestní právo s institutem hospodářského trestního práva pracuje a jeho základním institutem hospodářská kriminalita je³. Definice a nahlížení na hospodářskou kriminalitu je velké množství a tyto definice dále můžeme rozdělit do tří základních rovin – trestněprávní pojetí, kriminalistické pojetí a kriminologické pojetí.

1) Trestněprávní pojetí

V rámci trestněprávního pojetí existuje mnoho pohledů na uvedenou problematiku, a proto uvádím jen dvě vybrané.

Podle Novotného⁴ je hospodářskou kriminalitou:

- a) kriminalita zaměřená proti hospodářskému řádu a jeho fungování, při které dochází i ke zneužívání hospodářských nástrojů (např. směnek a šeků) nebo
- b) veškerá kriminalita pachatelů činných v hospodářském životě společnosti v členění na trestné činnosti proti státním financím (např. daňové trestné činy), proti národnímu hospodářství (např. neoprávněné podnikání), proti podniku (např. nekalá soutěž) a proti veřejnosti (např. poškozování spotřebitele) nebo
- c) veškerá kriminalita vyskytující se v oblasti ekonomiky (nejen trestné činy hospodářské dle hlavy II. zvláštní části trestního zákona, ale i trestné

³ Novotný, O.: O otázkách hospodářského trestního práva. *Právní praxe*, 1997, č. 6.

⁴ Novotný, O.: O otázkách hospodářského trestního práva. *Právní praxe*, 1997, č. 6.

činy proti majetku uvedené v hlavě IX. zvláštní části trestního zákona, pokud jsou realizovány v ekonomice⁵ – např. úplatkářství).

Jinou definicí se jako hospodářská kriminalita rozumí takové jednání, které je možné podřadit pod některou ze skutkových podstat trestných činů popsaných ve zvláštní části trestního zákoníku a které je namířené proti hospodářské aktivitě ekonomického subjektu, zejména ve sféře podnikatelské.⁶

2) Kriminalistické pojetí

V rámci kriminalistického pojetí vybírám Poradovu definici⁷, v níž je uvedeno, že hospodářská kriminalita je ve své podstatě nenásilnou kriminalitou s mimořádným sociálním a ekonomickým dopadem na vnitřní stabilitu státu. Značná část jejich projevů je složitým občanskoprávním, ekonomickým a trestněprávním problémem, jehož řešení vyžaduje speciální odbornost a stálé inovování znalostí jak u pracovníků příslušných orgánů státní správy, tak i orgánů činných v trestním řízení.

Musil⁸ vymezuje hospodářskou kriminalitu jako značně nehomogenní skupinu společensky nebezpečných jednání páchaných v souvislosti s různými formami podnikání, poškozujících nebo ohrožujících hospodářskou soustavu, systém ekonomických vztahů, práva nebo oprávněné zájmy hospodářských subjektů či státu.

3) Kriminologické pojetí

V kriminologickém pojetí je výchozím pohledem na danou problematiku definice amerického kriminologa Erwina H. Sutherlanda, který již roku 1939 označil hospodářskou kriminalitu za jednání tzv. „bílých límečků“ jako zločinců z „nadsvětí“ a staví ji proti tzv. kriminalitě „modrých límečků“ jako zločinu z „podsvětí“ nebo kriminalitě „malého muže“. Hospodářský zločin spatřuje jako jednání vysoce postavené

⁵ Toto vymezení bylo podáváno v době účinnosti zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů, jež byl ovšem nahrazen zákonem 40/2009 Sb., trestním zákoníkem, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Chmelík J., Hájek P., Nečas S.: Úvod do hospodářské kriminality. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 11.

⁷ Porada, V. a kol.: Kriminalistika. Brno : CERM, 2001.

⁸ Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. Praha : C. H. Beck 2004.

a společností vážené osoby v rámci svého povolání využívaje přitom své důvěryhodnosti a vysoké prestiže⁹.

Kadeřábková¹⁰ považuje za hospodářskou trestnou činnost úmyslné protiprávní ekonomické jednání, kterým byl dosažen finanční nebo jiný prospěch na úkor konkrétního ekonomického subjektu (stát, obchodní společnost, fond, fyzická osoba, apod.). Obsahem této definice je konkrétní hlava zvláštní části trestního zákona a některé kriminální formy vykazující znaky skutkových podstat trestných činů zpronevěry či podvodů.

Za pomocnou rovinu lze označit statistické pojetí hospodářské trestné činnosti, jež je representováno dvěma základními statistickými soubory, kterými jsou policejní a justiční statistika.

Policejní statistika pracuje s tzv. statistickými číselníky, které vymezují pojem hospodářské kriminality jako soubor kazuisticky určených protiprávních jednání, které zahrnují nejen skutkové podstaty trestných činů uvedených v hlavě VI. zvláštní části trestního zákoníku (TrZ). Spadají sem navíc trestné činy majetkové – uvedené v hlavě V. zvláštní části trestního zákoníku – i rozličná množina dalších protiprávních jednání, které jsou spojeny snahou poškodit ekonomiku, spotřebitele či narušit hospodářskou stabilitu.

Naproti tomu justiční statistika pracuje pouze s protiprávními jednáními, jež lze podřadit pod skutkové podstaty trestných činů uvedených v hlavě VI. zvláštní části trestního zákoníku.

Z výše uvedených definic a v souladu s potřebou obecnosti vymezil Chmelík¹¹ hospodářskou kriminalitu takto:

Hospodářskou kriminalitou rozumíme zaviněné jednání popsané ve zvláštní části trestního zákona, poškozující nebo ohrožující hospodářský pořádek, systém ekonomických a souvisejících právních vztahů, jejich fungování, práva a oprávněné zájmy subjektů těchto vztahů.

⁹ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3. přeprac. vyd. Praha : ASPI, 2008.

¹⁰ Kadeřábková, D.: Hospodářská trestná činnost a její projevy. Praha : IKSP, 1999.

¹¹ Chmelík J., Hájek P., Nečas S.: Úvod do hospodářské kriminality. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 17.

Takto podaná definice je velmi obecná, a proto je nezbytné ji pro potřeby praxe konkretizovat – hospodářskou kriminalitou tedy rozumíme jednání, která:

- 1) bez ohledu na pachatele a jeho postavení naplňují skutkovou podstatu některého trestného činu uvedeného v hlavě II. zvláštní části trestního zákona¹²,
- 2) naplňují skutkovou podstatu jiného trestného činu, pokud při jeho spáchání pachatel nebo poškozený vykonávají podnikatelskou činnost¹³ a trestná činnost souvisí s jejich podnikáním,
- 3) naplňují skutkovou podstatu jiného trestného činu, pokud k němu došlo ve vztazích založených obchodním nebo pracovním právem k tíži zaměstnavatele, nebo na základě jiného právního vztahu souvisejícího s hospodářstvím, ekonomikou nebo financemi,
- 4) naplňují skutkovou podstatu trestných činů veřejných činitelů a trestných činů souvisejících s úplatkářstvím, pokud je spáchal představitel veřejné správy při výkonu své pravomoci v souvislosti s plněním hospodářských úkolů v obecném zájmu nebo takové jednání proti tomuto představiteli směřovalo,
- 5) slouží k legalizaci výnosů z trestné činnosti,
- 6) jsou zařazena do hospodářské kriminality v mezinárodních dokumentech.

Zatímco pod bodem 1) jsou zahrnuta ta protiprávní jednání, která jsou uvedena ve speciální hlavě trestního zákona zabývající se explicitně hospodářskými trestnými činy, tak bod 2) subsumuje všechna ta protiprávní jednání subjektů hospodářských vztahů, která jsou uvedena mimo tuto speciální hlavu. Pod bod 3) spadají ty hospodářské trestné činy, které napadají pracovněprávní či obchodněprávní vztahy (typicky leasingové podvody). Bod 4) je třeba upřesnit v tom smyslu, že pojem „veřejný činitel“ byl nahrazen pojmem „úřední osoba“. Bodem 5) se budu blíže zabývat ve zvláštní kapitole této práce a bodem 6) se v mezinárodních dokumentech rozumí zejména trestná činnost dotýkající se životního prostředí.

Na základě výše podaných definic pojmu hospodářská kriminalita i díky různým rovinám nazírání na tuto problematiku je možné vysledovat, že je pracováno se značně

¹² Hlava VI. TrZ.

¹³ Viz § 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

širokou skupinou protiprávních jednání, která však mají dle Kuchty¹⁴ některé společné znaky. Jsou to:

- skutkové podstaty těchto trestných činů se vyznačují určitou mírou obecnosti, jelikož kasuistická úprava by znamenala časté novelizace a de facto by zapříčinila větší nepřehlednost,
- ve většině těchto skutkových podstat je patrná úzká návaznost na mimotrestní normy a vzhledem k tomu je trestní odpovědnost podmíněna porušením podmínek v nich uvedených (typicky § 248 TrZ), zároveň i obsah těchto pojmů je nutno vykládat v souvislosti s daným mimotrestním předpisem, což může být vzhledem k jejich častým změnám obtížné, a proto je kladen velký důraz na precizní orientaci v těchto předpisech,
- často je podmiňována trestnost daných trestných činů neoprávněností pachatelova počínání – jednání jinak trestné může být za splnění zákonných podmínek stanovených mimotrestní normou právně nezávadné,
- i bez jiného řízení, v němž by bylo zjištěno porušení povinnosti, je možné dovodit trestní odpovědnost, tyto otázky bývají soudy posuzovány jako otázky předběžné,
- většina těchto trestných činů jsou trestné činy ohrožovací a často předčasně dokonané,
- charakteristické je také důsledné uplatňování individuální trestní odpovědnosti¹⁵ a odpovědnosti za vlastní zavinění.

1.1. Pojmy ekonomická a finanční kriminalita

Pro správné vymezení těchto pojmů je nezbytné definovat pojem ekonomie jako vědy, která studuje rozhodování lidí v podmínkách vzácnosti zdrojů a vliv jejich volby na společnost¹⁶. Ekonomikou se poté rozumí systémy, v nichž dochází k rozhodování a tím ke vzniku ekonomických vztahů. Ekonomiku lze dělit dle mnoha kritérií, ale pro zkoumanou problematiku bude nejpříhodnější použít dělení ekonomiky z pohledu patologických jevů, tedy do tří základních skupin:

¹⁴ Kuchta, J. a kol.: Hospodářská trestná činnost. Brno : Masarykova universita, 2007.

¹⁵ Naše trestní právo pojem kolektivní odpovědnosti nezná, ovšem odborné diskuze se přiklání k názoru změnit toto nazírání a přijmout speciální zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, viz kapitola 4.

¹⁶ Frank, Robert H., Bernanke, Ben S.: Ekonomie (z amerického originálu přeložila Helena Fialová). Praha : Grada, 2002.

- ekonomika legální, jež působí v běžném právním prostředí,
- ekonomika šedá (stínová), která se v některých oblastech běžnému právnímu prostředí vymyká,
- ekonomika černá (ilegální), která působí zcela mimo právní prostředí – typicky sem řadíme legalizaci výnosů z trestné činnosti.

Tzv. šedá ekonomika bývá považována za důsledek nerovnováhy na trhu, zatímco tzv. černá ekonomika je považována za produkt kriminálního prostředí. Baloun¹⁷ považuje ilegální ekonomiku za produkt organizovaného zločinu, ovšem toto striktní vymezení se mi nejeví dostatečným, jelikož ne všechno jednání spadající pod ilegální ekonomiku je pácháno v rámci organizovaných zločineckých skupin. Pro všechny tři skupiny ekonomik je společná snaha po dosažení zisku. Znakem tzv. černé ekonomiky je kriminogenní prostředí, v němž jsou vytvořeny podmínky pro páchání trestné činnosti, přičemž můžeme rozlišovat dva základní typy kriminality:

- trestné činy s nepřímým dopadem na ekonomiku, což je majetková kriminalita v širším slova smyslu zahrnující i hospodářskou kriminalitu,
- trestné činy přímo útočící na ekonomiku, jež jsou nejčastěji označovány jako ekonomická kriminalita.

S ohledem na výše popsané typy kriminality se v opozici nachází pojmy hospodářská a ekonomická kriminalita. Jak již bylo uvedeno u hospodářské kriminality, tak i u kriminality ekonomické máme řadu definic, z nichž uvádím Scheinostovu¹⁸. Ten vymezil pojem ekonomické kriminality jako protiprávní ekonomické jednání, kterým byl dosažen finanční nebo jiný prospěch na úkor konkrétního ekonomického subjektu (stát, obchodní společnost, fond, fyzická osoba, apod.), které naplňuje zákonné znaky skutkových podstat konkrétních trestných činů.

Z tohoto tvrzení vyplývá, že ekonomická kriminalita pracuje s velmi podobnými pojmy jako kriminalita hospodářská. Na základě toho se lze domnívat, že ekonomická i hospodářská kriminalita používají stejné atributy a jsou tedy ekvivalenty pro stejné

¹⁷ Baloun, V.: Organizovaný zločin a jeho možné projevy ve finančním sektoru ekonomiky. Dílčí závěrečná studie úkolu „Výzkum organizovaného zločinu v České republice“. Praha : IKSP, 1999.

¹⁸ Scheinost, M. a kol.: Výzkum ekonomické kriminality. Praha : IKSP, 2004.

protiprávní jednání s tím, že ekonomická kriminalita je používána v zahraničí, zatímco české právo pracuje s pojmem hospodářská kriminalita.

Na půdě Evropské unie bylo přijato Doporučení Rady Evropy č. R (81) 12 o ekonomické kriminalitě¹⁹, jež vymezuje základní principy ekonomické kriminality, doporučuje státům intenzivní spolupráci a jsou zde také navrhovány definice ekonomické kriminality. Dle Doporučení je ekonomická kriminalita vymezena jako soubor trestných činů dopadajících na:

- trestnou činnost kartelů,
- podvodné jednání a zneužívání ekonomické situace nadnárodními společnostmi,
- podvodné získávání nebo zneužívání státních nebo mezinárodních dotací,
- počítačovou kriminalitu (krádeže dat, manipulace údajů v elektronické podobě),
- falešné firmy,
- padělání firemních závěrek, účetní podvody, podvody týkající se ekonomické situace a kapitálu společnosti,
- porušování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví firmou vůči zaměstnavatelům,
- podvody poškozující věřitele (bankrot, porušování práv k duševnímu a průmyslovému vlastnictví),
- spotřebitelské podvody (padělání či zneužití ochranné známky, ohrožení zdraví, zneužití slabosti či nezkušenosti spotřebitelů),
- nekalou soutěž,
- celní podvody,
- životnímu prostředí.

Ve výčtu trestných činů uvedených ve výše zmíněném Doporučení jsou však i jednání typická pro finanční kriminalitu, tedy trestné činy:

- fiskální,
- zkracování sociálních plateb obchodními společnostmi,
- vůči měně a měnovým pravidlům či omezením,
- kapitálové podvody a bankovní podvody.

¹⁹ Diblíková, S.: Přehled dokumentů EU, Rady Evropy a Organizace spojených národů vztahující se k problematice ekonomické kriminality. Praha : IKSP, 2001.

V rámci Evropské unie se pracuje pouze s pojmem „economic crime“ (ekonomická kriminalita), jež v sobě zahrnuje i kriminalitu hospodářskou a finanční.

Finanční kriminalitu můžeme označit za specifickou podmnožinu kriminality hospodářské, jež je dle Šámala²⁰ označována za jednu z nejdůležitějších oblastí hospodářské kriminality a definuje ji jako trestnou činnost směřující proti správnému fungování bankovního systému, kapitálového trhu a finančních institucí, zejména bank, burzy, investičních fondů a společností, penzijních fondů, pojišťoven a dalších finančních institucí, jež mají v rámci tržního hospodářství mimořádně významnou roli, neboť do značné míry určují dynamiku hospodářského vývoje. Z toho lze vyvodit i okruh protiprávních jednání, které napadají oblast:

- bankovních a finančních institucí,
- kapitálového trhu,
- krácení příjmů státu na daních a jiných povinných plateb,
- padělání peněz, šeků a dalších platebních instrumentů.

Z výše uvedeného vyplývá, že finanční kriminalita je úzce propojena s finančním právem, které se zabývá vztahy vznikajícími v procesu tvorby, rozdělování a používání peněžní masy a jejich částí. A to především v těch případech, kdy je jedním ze subjektů stát, který předmětné finanční prostředky obhospodařuje, nebo s nimi disponuje²¹.

Od kriminality hospodářské odlišuje kriminalitu finanční ta skutečnost, že se dotýká specifické oblasti hospodářství, oběživa (včetně cenných papírů). Tyto předměty útoku lze snadno zcizit a vzápětí je opět uplatnit na trhu. Specifikem je také skutečnost, že finanční kriminalita pracuje hlavně s cizími prostředky. Pachatelé těchto trestných činů s majetkem, který je předmětem trestné činnosti, přímo disponují. Poškození naopak pocházejí z velmi široké vrstvy společnosti a následek protiprávního jednání má pro ně obvykle katastrofální účinek. Hospodářská kriminalita tento znak postrádá. Popsané jednání se dá označit jako „tunelování“ (viz dále), což sice není právní výraz, ale je to obecné označení pro výše uvedenou podvodnou činnost, jež je používáno širokou veřejností i právní praxí.

²⁰ Šámal, P. a kol.: Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice. Praha : C. H. Beck, 2001.

²¹ Bakeš, M. a kol.: Finanční právo. 5. uprav. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009.

Hospodářská a finanční kriminalita má ovšem i řadu společných znaků. Patří mezi ně:

- velmi vysoká latence,
- variabilita a dynamičnost pachatelů, kteří jsou schopni se pružně a rychle přizpůsobit nové situaci,
- pachatelé jsou vesměs vysoce postavené osoby, jež pracují v organizaci s týmy svých odborníků,
- akumulovaný zisk často míří do zahraničí, kde je zajištěna vysoká míra anonymity,
- ohrožení sociální a ekonomické stability státu,
- způsobení vysoké škody,
- propojení na mezinárodní zločin (mafie, terorismus).

Na závěr bych uvedl, že finanční kriminalita je významnou součástí kriminality hospodářské a v jejím rámci zaujímá přední místo. Oba pojmy od sebe nelze oddělit či izolovat, jelikož hranice mezi nimi jsou neostré. Posuzovat konkrétní případy by bylo neúčelné vzhledem ke složitosti jejich prokazování, při kterém je vyžadována znalost v podstatě všech odvětví práva a oborů lidské činnosti.

2. Fenomenologie, specifika pachatelů, etiologie, prevence a kontrola

2.1. Fenomenologie hospodářské kriminality

U hospodářské kriminality je menší vypovídající hodnota statistik než u ostatních trestných činů. A to nejen z důvodu obtížnosti vymezení pojmu hospodářská kriminalita, jež je odlišné v rámci policejní a justiční statistiky (viz předchozí kapitola). Dalším nezanedbatelným důvodem jsou i legislativní změny, kterými české trestní právo prochází již od roku 1989 a které se v nejvyšší míře týkají hospodářské kriminality. Některé skutkové podstaty hospodářských trestných činů zákonodárce dekriminlizoval, jiné nově zakotvil do českého právního řádu, další několikrát pozměnil a modifikovala se i mimotrestní legislativa, na kterou dané skutkové podstaty navazovaly. Navíc je důležité uvědomit si, že vyšetřování hospodářské kriminality trvá mnohdy i řadu let, takže zde není respektován limit kalendářního roku, za který se vytvářejí statistiky, a dochází tak ke statistickým posunům. Kriminologii je pro účely zkoumání hospodářské kriminality bližší policejní statistika, která zahrnuje pod hospodářské trestné činy širší okruh skutkových podstat, ovšem jedná se pouze o statistiku skutků a stíhaných osob. Policejní statistika nepracuje s poznatky o obžalovaných či odsouzených osobách – zde je proto potřeba využít justičních statistik, které ovšem neobsahují údaje o obžalovaných a odsouzených osobách, jež spáchaly některý z trestných činů uvedených mimo hlavu VI. zvláštní části TrZ v souvislosti s ekonomickou sférou. A také nám u těchto trestných činů nebude umožněno zkoumat poznatky o struktuře uložených trestů.

Pro účely této práce jsem zvolil použití justičních statistik hospodářské kriminality, které porovnávám s údaji o kriminalitě majetkové. V závěru pak pracuji s některými údaji obsaženými v policejních statistikách, které nám demonstrují četnost a hlavně nebezpečnost hospodářských trestných činů v poměru k celkové kriminalitě.

V tabulce č. 1 jsou obsaženy údaje z justičních statistik za rok 2010²² o počtech stíhaných, obžalovaných a odsouzených osob za trestné činy hospodářské a majetkové.

²² Ročenka kriminality za rok 2010. Ministerstvo spravedlnosti. portal.justice.cz.

Tabulka č. 1

rok 2010	osoby stíhané	osoby obžalované	osoby odsouzené
hospodářská kriminalita	2.145	1.933	1.355
majetková kriminalita	12.085	11.146	10.368
celková kriminalita	65.446	58.537	70.651

Pramen: Ročenka kriminality za rok 2010

Z celkového počtu 2.145 osob stíhaných za hospodářskou kriminalitu bylo stíháno 325 žen a 179 mladistvých. Z toho je patrné, že hospodářskou trestnou činnost páchají z velké části (z více jak 75 %) muži.

Pakliže pohlédneme na statistické údaje o osobách obžalovaných z hospodářské trestné činnosti, tak z celkových 1.933 obžalovaných se nejčastější věk pachatele pohybuje mezi 30-49 lety (téměř 47%), což bývá připisováno nabytým životním zkušenostem a zároveň i dravosti či potřebě něčeho dosáhnout. Ovšem do popředí se dostává ta skutečnost, že do hospodářské trestné činnosti se i z důvodu vlivu informačních technologií zapojuje stále větší množství mladších pachatelů, což je vidět na údajích o počtu obžalovaných osob ve věku 18-24 let (588 osob, tedy více jak 30 %).

A pokud pohlédneme na údaj o osobách odsouzených, tak z celkového počtu 1.355 odsouzených za hospodářský trestný čin je 264 žen (téměř 20 %), 83 recidivistů (více než 6 %), pouze 3, kteří spáchali trestný čin vlivem návykové látky a nejpočetnější skupina odsouzených se pohybovala ve věku 30-39 let (363 osob, tj. 26,8 %). K podmíněnému trestu odnětí svobody bylo odsouzeno celkem 900 osob, k nepodmíněnému trestu odnětí svobody 267 a z toho nejčastěji v délce trvání od jednoho do pěti let.

Naproti tomu můžeme pohlédnout i do statistik osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených za majetkovou kriminalitu. Zde jsou údaje o struktuře pachatelů odlišné – majetkovou trestnou činnost páchají více mladiství (stíhaných bylo 1.389 mladistvých, tj. téměř 11,5%) a věkové rozložení osob obžalovaných se pohybuje poměrně rovnoměrně od 18 do 49 let – není zde žádné enormní věkové zastoupení, jako tomu je u kriminality hospodářské.

V tabulce č. 2 jsou zahrnuty údaje o podílu osob stíhaných, obžalovaných a odsouzených za hospodářskou kriminalitu v roce 2010 v poměru k celkové kriminalitě.

Tabulka č. 2

rok 2010	Stíhané osoby	Obžalované osoby	Odsouzené osoby
Hospodářská kriminalita	2.145	1.933	1.355
Podíl k celkové kriminalitě	3,27 %	3,30 %	1,92 %

Pramen: Ročenka kriminality za rok 2010

Z těchto čísel vyplývá, že počet odsouzených osob za hospodářské trestné činy tvoří téměř 2 % z celkového počtu odsouzených osob, což koresponduje s obtížností dokazování těchto trestných činů, s víceletým vyšetřováním a také s poměrně vysokou latencí hospodářské kriminality. Z uvedených 1.355 odsouzených osob za hospodářskou kriminalitu je plných 805 osob odsouzených za jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu neoprávněného opatřování, padělání a pozměňování platebních prostředků. U tohoto trestného činu je zajímavé, že recidivistů páchajících tuto trestnou činnost je 77, což je více než 90 % celkového počtu recidivistů páchajících hospodářskou kriminalitu (celkem 83 případů). Mezi dalšími nejčastěji páchanými hospodářskými trestnými činy dominují padělání a pozměnění peněz (137 odsouzených), zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (86 případů) a neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby (77 případů).

Pokud tyto údaje opět porovnáme s údaji o kriminalitě majetkové, tak ta se podílí na celkovém počtu odsouzených téměř patnácti procenty (10.368 odsouzených, tj. 14,68 %), nejčastěji se jednalo o trestné činy krádeže (7.556 osob), poškození cizí věci (1.291 osob), podvodu (včetně pojistného a úvěrového celkem 1.040 osob) a zpronevěry (569 osob). Těmto odsouzeným byly pak nejčastěji ukládány podmíněné tresty odnětí svobody (5.822 případů), z nepodmíněných trestů odnětí svobody však převládají tresty ukládané v délce trvání do jednoho roku (1.802 případů z celkového počtu 2.616 odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody) a velmi často je těmto delikventům ukládán trest obecně prospěšných prací (1.333 případů).

Souhrnné policejní statistiky za rok 2010²³ obsahují údaje uvedené v tabulce č. 3.

²³ Statistický přehled kriminality za rok 2010. Policejní prezidium ČR. www.policie.cz.

Tabulka č. 3

2010	Zjištěno	Objasněno	Způsobená škoda (v tis. Kč)
Hospodářské činy	28.371	13.382	14.153.834
Celková kriminalita	313.387	117.685	24.103.863

Pramen: Policejní statistika kriminality za rok 2010

Z uvedených dat je patrné, že policejní statistiky hospodářské kriminality zahrnují širší okruh trestných činů, které spadají pod různé hlavy zvláštní části trestního zákoníku²⁴, a proto je také práce s těmito statistikami kriminologii bližší. Zjištěných hospodářských trestných činů bylo celkem 28.371, což znamená 9 % z celkově zjištěných trestných činů. Tento poměr odpovídá i dlouhodobému vývoji, který se několik posledních let pohybuje poměrně konstantně těsně pod 10 %. Objasněných hospodářských trestných činů je lehce přes 11 %, což také koresponduje s několikaletým vývojem.

Policejní statistiky mají velkou vypovídací hodnotu o hospodářské kriminalitě u údajů o způsobené škodě. Zde jsou data velmi alarmující! Hospodářské trestné činy se na celkových majetkových škodách způsobených trestnou činností podílejí téměř 60 % (přesně 58,72 %). I proto je dle mého názoru důležité zaměřit trestní politiku na boj proti hospodářské kriminalitě – 14 mld. Kč je vysokým číslem. Tento můj výrok je podpořen tím, že se podařilo zajistit pouze něco málo přes 2 mil. Kč, což je vzhledem k celkově napáchaným škodám hospodářskými trestnými činy vysoce neuspokojivý obnos.

2.2. Specifika pachatelů hospodářské kriminality

Pachatelé hospodářské kriminality tvoří neucelenou skupinu, která ovšem vykazuje některé společné rysy. Dle Protivinského²⁵ se jednotliví pachatelé pohybují mezi dvěma póly:

- pachatel naivní a lehkomyšlný (běžní pachatelé), kterým se v podstatě může stát kdokoli nezávisle na svém společenském postavení a který se snaží

²⁴ Například V., VI., VIII. nebo X. hlava zvláštní části TrZ.

²⁵ Protivinský, M.: K některým aspektům hospodářské kriminality, Kriminologie, 2007, č. 2, s. 128.

proniknout do lukrativních forem majetkových deliktů (některé druhy podvodů, jednání proti kartelovému právu, apod.),

- pachatelé v bílých límečcích (manipulátoři), kteří mají „machiavelliánskou inteligenci“, tj. schopnost dosáhnout moci a majetku zneužitím jiných lidí jako „sociálních nástrojů“. Tito pachatelé mívají často vlastnosti jako narcismus, schopnost se prosazovat a navazovat kontakty, potřeba riskovat a být uznáván. Často jsou těmito pachateli páchany trestné činy, kde úspěch protiprávního jednání závisí na osobnostních předpokladech a schopnostech pachatele.

Fryšták²⁶ se shoduje s tvrzením, že neexistuje zcela vyhraněný typ pachatele, jelikož prakticky každý, kdo se účastní hospodářské činnosti, je schopen za určitých podmínek spáchat hospodářský trestný čin. Podle nastalé situace rozlišuje dva typy pachatelů:

- tzv. pachatelé z nutnosti, kteří se teprve tváří v tvář hospodářské nutnosti (potenciální krach firmy) dopustí hospodářského trestného činu,
- pachatelé páchající tzv. kriminalitu z blahobytu, jejichž motivací je pokušení a potřeba riskovat.

Fryšták tvrdí, že jde o pachatele příležitostné, kteří působí legálně a pro trestnou činnost se rozhodnou, pokud se jim naskytne vhodná příležitost ke snadnému spáchání trestného činu s výhledem na značný majetkový prospěch. Naproti nim stojí tzv. profesionální pachatelé, pro něž je obchodní a hospodářský styk jen záminkou pro páchání nelegálních praktik a tím pro dosažení nelegálního zisku. Tuto skupinu tvoří organizované zločinecké skupiny, které využívají nelegálních prostředků k etablování se v legálním hospodářském životě – ke zlegalizování nelegálních zisků.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci²⁷ učinil výzkum zaměřený na kategorizaci pachatelů hospodářské kriminality z hlediska jejich chování. Na základě

²⁶ Fryšták, M.: Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007.

²⁷ Scheinost, M. a kol.: Výzkum ekonomické kriminality. Praha : IKSP, 2004.

nashromážděných údajů bylo vytvořeno 5 skupin pachatelů rozdělených dle podobných rysů jejich jednání:

- Naivní a lehkomyšlný pachatel – mladší, nezkušený pachatel podnikající nezřídka v malém rozsahu se dostává do finančních potíží, které řeší nesplácením již existujících závazků a získáváním dalších úvěrů, aniž by mohl docílit jejich splacení. Tito pachatelé se často díky své naivitě a vzniklé situaci stávají kořistí „zkušenějších kolegů“. Z těchto pachatelů se často rekrutují tzv. „bílí koně“.
- Pachatel sportovec – tento typ pachatele si uvědomuje, že se dopouští trestné činnosti, činí tak vědomě, opakovaně, a pokud je jeho protiprávní jednání odhaleno, tak se snaží spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení, aby minimalizoval hrozící trestní postih. Odhalení a případný trest je touto osobou vnímán jako akceptovatelné riziko spojené s jeho nezákonnou činností.
- Bezohledný dobrodruh – tito pachatelé začínají jako podnikatelé vyvíjející svou činnost v souladu s právními předpisy, ale později trestnou činnost začali provozovat zcela vědomě (viděli v ní snadnější a rychlejší příjmy) nebo pod tlakem situace (podnikatelské problémy). U této skupiny pachatelů záleží na jejich schopnostech a předpokladech, zda budou páchat trestnou činnost souvisle nebo jednorázově. V případě odhalení nelegální činnosti dobrodruzi nespolupracují, zapírají a svou vinu se snaží svalit na společníky.
- Pachatel manipulátor – činní jsou zejména ve sféře finanční kriminality. Tito pachatelé zneužívají svého vysokého postavení ve finanční instituci k manipulaci se svěřenými prostředky. Spoléhají přitom na svoji znalost finančního světa, zkušenost a na svoji schopnost nezákonné transakce zastříti. Tito pachatelé nemívají kriminální minulost.
- Pachatel velikáš – tento typ kombinuje obě předchozí skupiny pachatelů (dobrodruh i manipulátor). Pod vlivem počátečních úspěchů a s ohledem na svou „jedinečnost“ (vysoce nadprůměrná inteligence, formální kvalifikace, sociální inteligence, suverénní vystupování) se chová sebestředně, neohlíží se na nastavená pravidla a za pomoci trestné činnosti se snaží uskutečňovat zcela nereálné plány a ambice, což mu po určité době i vychází.

Všechny výše popsané typy pachatelů hospodářské kriminality mají některé společné znaky (pohlaví, věk, charakterové vlastnosti), o nich budu mluvit níže.

Pachatel hospodářské kriminality je odlišný od pachatelů násilné trestné činnosti a oproti těmto pachatelům je často bez očividných projevů asociálnosti či bez narušených sociálních vazeb. Naproti tomu jim lze připisovat vlastnosti jako cílevědomost či snahu vyniknout. Typicky je pachatel hospodářské kriminality spatřován jako osoba z vyšší či střední společenské vrstvy, ve významné funkci, jež užívá hospodářského či mocenského vlivu k získání vlastního prospěchu. Pachatelem je nejčastěji muž (ve více než 75 % případů) ve středním věku (30-49 let). Tato osoba se často honosí vlastnostmi jako rafinovanost, vzdělanost a dobrá orientace v dané problematice. Mohou to být jak podnikatelé, tak i osoby využívající postavení úřední osoby nebo svého zaměstnání k ovlivňování klíčových rozhodnutí či ke zneužívání interních informací. Poukázováno je i na fakt, že pachateli mohou být představitelé politických stran, jež se o důvěru svých stran opírají a pomáhají jí při manipulaci s hospodářskými výsledky, nebo využívají politického vlivu pro prosazení osobních či stranických zájmů²⁸. Proto také mezinárodní organizace Transparency International²⁹ vyzývá již několik let v souvislosti s bojem proti hospodářské kriminalitě ke zprůhlednění financování politických stran, od něhož si organizace slibuje odstranění manipulace s veřejnými zakázkami, s dotacemi či prostředky z evropských fondů³⁰.

V současné době se pod vlivem technického pokroku zvětšuje okruh potenciálních pachatelů ze střední i na nižší vrstvy, což je doprovázeno nárůstem organizování trestné činnosti. To je zapříčiněno nutností vyšší preciznosti, jelikož v rámci páchaní hospodářské kriminality jsou zapotřebí speciální znalosti, fungující vyspělá organizace a rozumný plán. Jen tímto způsobem lze v současnosti dosáhnout značných zisků při minimalizaci rizika odhalení. Ovšem ve vedoucích funkcích těchto organizací páchajících hospodářskou trestnou činností jsou i nadále zastoupeny osoby z vyšších či středních společenských vrstev, které mají výborné kombinační a organizační schopnosti. Ty jsou pak předpokladem pro plánování trestné činnosti, vytipování si vhodných spolupracovníků a řízení jejich činnosti.

²⁸ Němec, M.: Organizovaný zločin. Praha : Naše vojsko, 1995.

²⁹ Nevládní nezisková organizace Transparency International – Česká republika, oficiální stránky k nahlédnutí na www.transparency.cz.

³⁰ Kritika Česka: financování stran je neprůhledné. Informační portál lidovky.cz. 29. 4. 2011.

2.3. Etiologie hospodářské kriminality

Účinnost boje proti hospodářské kriminalitě je velmi závislá na úrovni znalostí, které jsou k dispozici o jejich příčinách, kriminogenních faktorech a také důvodech napomáhajících jejímu šíření. Některé z těchto zkoumaných příčin jsou společné pro vícero druhů kriminality, jiné jsou společné většině hospodářských trestných činů a existují zvláštní příčiny typické pro jednotlivé skutkové podstaty hospodářských trestných činů. Tyto příčiny mohou působit již dlouhodobě, nebo se v důsledku ekonomického, politického a sociálního vývoje formují nově. A dále tyto příčiny mohou být odstranitelné či neodstranitelné. Ukázkovým příkladem odstranitelné příčiny je mezera v právní úpravě, k neodstranitelným můžeme řadit recesi a konjunkturu tržního hospodářství. Dle Kuchty³¹ lze tyto příčiny rozdělit do třech základních skupin:

- ekonomické příčiny,
- organizačně technické příčiny,
- sociálně kulturní příčiny.

1) ekonomické příčiny

V historickém kontextu byl nejvýznamnějším kriminogenním faktorem po roce 1989 přechod z centrálně plánovaného hospodářství na hospodářství tržní, jenž byl provázen značným pohybem majetku ze státního vlastnictví (tzv. privatizace) a nedostatečnou legislativou. S tímto obdobím je také spojen termín „tunelování“ obchodních společností, který se dle Balouna³² začal na našem území používat v letech 1994-1995 v souvislosti s pádem prvních bank. Tunelováním rozumíme podvodné operace, jejichž cílem je skrytě odčerpat majetek z prosperujícího podniku. Takto uvedená definice je velmi obecná, a tudíž je potřeba zmíněné jednání podrobit širšímu rozboru. Novotný³³ pregnančně popsal tunelování jako odčerpávání majetku prosperující společnosti osobami, které tento majetek kontrolují. Tyto osoby mohou být vlastníky nebo spoluvlastníky odčerpávaného kapitálu, ovšem důležitý je ten fakt, že vlastní majetkový podíl bývá nepatrný v poměru k celkovému obhospodařovanému majetku, z čehož vyplývá, že i vlastní majetková škoda je zanedbatelná proti celkově způsobené škodě.

³¹ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005.

³² Baloun, V.: Finanční kriminalita v České republice. Dílčí studie úkolu „Výzkum ekonomické kriminality“. Praha : IKSP, 2004.

³³ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3. přeprac. vyd. Praha : ASPI, 2008.

Pojem tunelování české trestní právo nezná – pachatelé tudíž bývají stíháni pro podvod či pro porušování povinností při správě cizího majetku. Tunelování v souvislosti s benevolentní úvěrovou politikou bank po roce 1989 vedlo k pádu mnoha finančních institucí (investičních společností, fondů, bank či záložen) a ke vzniku organizovaných zločineckých skupin financovaných a řízených osobami, jež v této době získali značné finanční prostředky.

Dalším kriminogenním faktorem objevujícím se v systému tržního hospodářství je recese a konjunktura hospodářství. V období recese se podnikatelé snaží zachránit krachující firmy podvody či zkreslováním účetnictví. Naproti tomu v období konjunktury je patrná snaha investovat akumulovaný zisk, z čehož plynou nejrůznější investiční podvody či rozličné formy neoprávněného podnikání.

Na vznik a šíření hospodářské trestné činnosti má nezanedbatelný vliv všeobecný technický pokrok. Ten vyžaduje vytváření nových řídicích funkcí, které nabízejí řadu možností k jejich zneužití a tím k páchání hospodářské kriminality. S tímto rozvojem souvisí také vznik mnoha velkých nadnárodních společností, jež mají nepřehlednou a mnohdy velmi propletenou vnitřní strukturu, ve které je obtížné se orientovat a kontrolovat účetnictví či mnohé transakce. Technický rozvoj s sebou také přináší zrychlení komunikace, zlepšení mobility pachatelů a vytváří tak nové možnosti pro páchání trestné činnosti, jež bývají v mnoha případech vysoce organizované.

Významným kriminogenním prvkem je také soudobá úprava společnosti s ručením omezeným. Tyto společnosti jsou poměrně jednoduše a hlavně levně zakládány a důležitým faktorem je také neexistence ručení společníků za její závazky. Proto jsou často zneužívány k páchání úvěrových podvodů, kterým se banky v posledních letech brání ručením konkrétní osoby.

2) organizačně technické příčiny

Mezi nejdůležitější kriminogenní faktory, jež provází novodobou historii České republiky, řadíme nedostatečnou a mezerovitou legislativu, jež vedla k ekonomickým ztrátám v průběhu 90. let minulého století. Nejde pouze o trestní právo, v němž byla přijata komplexní úprava v podobě trestního zákoníku (TrZ), ale i o navazující odvětví,

kterými jsou občanské, obchodní či finanční právo³⁴. Dle mého názoru je v novém kodexu trestního práva dostatečně řešena otázka, která byla tématem odborných diskuzí. Touto otázkou je širší uplatnění propadávání majetku pachatelů trestných činů. Stále samozřejmě mohou existovat názory, které spatřují úpravu nedostatečnou, ale v rámci širšího zavedení institutu propadnutí majetku a zvýšení hranice pro peněžité pokuty spatřují tuto úpravu za adekvátní. Výrazný nedostatek v rámci soudobé úpravy je spatřován v absenci zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který nechybí téměř v žádné ze zemí Evropské unie a jehož přijetí je podmínkou pro přistoupení k celé řadě mezinárodních smluv a projektů na půdě Evropské unie, Rady Evropy či Organizace spojených národů. Ovšem tento nedostatek se zdá být odstraněn, jelikož v této době (podzim 2011) byl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky a následně Senátem České republiky schválen zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který upravuje danou problematiku (TrOdp., podrobněji viz kapitola 4).

Dalším kriminogenním faktorem je samotná vymahatelnost práva, limitovaná činností příslušných orgánů. Fungování orgánů činných v trestním řízení je nedostatečné, zdlouhavé a nekoordinované. Například „policie“³⁵ nemá uspokojivé prostředky, technické vybavení a znalosti k efektivnímu a účinnému boji proti hospodářské kriminalitě a – spolu s nedokonalou komunikací „policie“ při vyšetřování hospodářské trestné činnosti – tento stav spěje ke zbytečně dlouhému odhalování těchto trestných činů. Kritika z řad „policie“, se kterou se plně ztotožňuji, směřuje k celkovému zjednodušení organizační struktury, ke zvýšení kvalifikace vyšetřovatelů hospodářské kriminality a k lepšímu technickému zázemí, jež by práci vyšetřovatelů zrychlilo, zjednodušilo a zefektivnilo. Při vyšetřování dle Kuchty³⁶ „policie“ také často bojuje s široce formulovanou povinností mlčenlivosti ve prospěch pachatele, což další vyšetřování komplikuje. V rámci nedokonalé činnosti příslušných orgánů zabývajících se danými případy je potřeba zmínit i justici a státní zastupitelství. Odborníci často kritizují jednak zdlouhavé rozhodování, které je předmětem debat neustále

³⁴ V průběhu několika let by měl být schválen nový občanský kodex, který bude koncentrovat materii občanského a obchodního práva a který by měl reagovat na rozvoj společnosti a ekonomiky.

³⁵ Myšleny veškeré orgány a útvary Policie České republiky, jež se zabývají odhalováním hospodářské trestné činnosti.

³⁶ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005.

(např. Baloun³⁷), a dále pak neuspokojivé množství zkušených, plně kvalifikovaných pracovníků a neadekvátní technickému zázemí. Tyto nedostatky vedou k méně efektivní a náročnější práci odborníků, kteří se často zabývají druhořadými věcmi, a proto jim nezbývá čas na řešení záležitostí důležitých. Východisko vidím ve zvýšení daných rozpočtů Ministerstva spravedlnosti České republiky a Ministerstva vnitra České republiky, čímž by bylo možné dosáhnout lepšího technického vybavení soudů a státních zastupitelství, přijetí většího počtu asistentů a vyšších soudních úředníků a neposlední řadě také zvýšení odborné specializace pracovníků v dané oblasti. Důležitou otázkou je též vznik zaměřených pracovišť, ve kterých by byli koncentrováni pracovníci primárně se zabývající danou trestnou činností. Těmito pracovníky mám na mysli i státní zástupce, kteří by mohli blíže spolupracovat s týmem vyšetřovatelů, takže by nedocházelo ke zbytečným komunikačním nedostatkům.

3) sociálně kulturní příčiny

S nedostatečnou legislativou úzce souvisí také pokles právního vědomí, což s sebou přináší předpoklad, že dodržování zákonů se nevyplácí a že jejich dodržování je jenom znakem neschopnosti a naivity. V kontextu poklesu právního vědomí je spatřována i přílišná tolerance veřejnosti k hospodářské kriminalitě, k čemuž přispívá i fakt, že tato trestná činnost je nenásilná a okruh postižených často ani není kvůli ochraně údajů znám. Dle Brabcové³⁸ působí negativně také zdlouhavé vyšetřování a nízká úspěšnost odhalování veřejnosti známých kauz. Spolu s tím působí negativně i aféry na půdě justice, dalších orgánů činných v trestním řízení, politizace medializovaných procesů či vlivy lobbyistických skupin. Společnost je díky těmto faktorům znechucena soudobou právní i politickou situací, a proto je často lhostejná k dalšímu vývoji.

V prostředí, ve kterém je právní vědomí na nízké úrovni, se dle Kuchty³⁹ velmi rychle šíří kriminální infekce. Pokud se totiž osobnost podnikatele utváří v prostředí, ve kterém je běžným jevem porušování zákonů a páčání hospodářské kriminality, bude i on v tomto duchu provozovat své podnikatelské aktivity. Významným je také

³⁷ Baloun, V.: Organizovaný zločin a jeho možné projevy ve finančním sektoru ekonomiky. Dílčí závěrečná studie úkolu „Výzkum organizovaného zločinu v České republice“. Praha : IKSP, 1999.

³⁸ Brabcová, I.: Hospodářská kriminalita z pohledu kriminologie. Praha : vydavatelství PA ČR, 2001.

³⁹ Kuchta, J., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005.

nedostatek kladných vzorů, jelikož podnikatel musí vidět, že být úspěšný je možné i bez porušování zákona.

2.4. Prevence a kontrola hospodářské kriminality

Vytváření účinné kontrolní strategie vychází ze znalostí, které jsou získávány z poznatků o důvodech a příčinách hospodářské kriminality (viz výše). Je žádoucí, aby jednotlivá opatření v rámci této strategie vytvářela komplexní, provázaný a vhodně se doplňující systém, čímž by byl omezen prostor pro páčání hospodářských trestných činů. Takto ideálně vytvořená a v praxi řádně uplatňovaná strategie je cílem snad každého právního řádu, jelikož významným způsobem redukuje kriminalitu. Obsahem této strategie by měla být preventivní opatření, opatření zaručující efektivní kontrolu nastavených pravidel, represivní opatření a v neposlední řadě i mezinárodní spolupráce, jelikož hospodářské trestné činy mají často přeshraniční aspekt.

Preventivní opatření mohou předcházet konkrétním formám páčání trestné činnosti, ale mohou být i obecná. Zásadní preventivní význam mají právní nástroje upravující rámec ekonomické činnosti obecně a podnikání a hospodářské soutěže speciálně⁴⁰. Velkou část teorií i odborníky očekávaných změn přinesl nový trestní zákoník (TrZ), jelikož rozšířil počet i obsah skutkových podstat hospodářských trestných činů a významným způsobem se také vypořádal s propadnutím majetku, peněžitými tresty a zabráním věci. Nezabýval se ovšem trestní odpovědností právnických osob, která by měla prolomit individuální trestní odpovědnost a umožnit odčerpání nelegálních zisků i od právnických osob. Toto je však již napraveno, jelikož v minulých dnech (podzim 2011) byl přijat na půdě Parlamentu České republiky zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (TrOdp), kde jsou tyto otázky řešeny (viz kapitola 4).

U prevence hospodářské kriminality hraje důležitou úlohu i mimotrestní legislativa, která vhodně připraví půdu pro efektivní kontrolu nastavených pravidel i pro kontrolu hospodaření se státním majetkem. Mimotrestní legislativa zaznamenala rámcové úspěchy ve schválení dílčích úprav znesnadňujících páčání hospodářské kriminality. Těmito úpravami mám na mysli například nastavení pravidel pro omezení

⁴⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3. přeprac. vyd. Praha : ASPI, 2008, s. 368.

plateb v hotovosti⁴¹ či zavedení povinných registračních pokladen⁴². Je však nezbytné zakotvit i další potřebné instituty, jako třeba zpřísnění podmínek pro založení společnosti s ručením omezeným a zvýšení jejího povinného základního kapitálu či zavedení minimální daně pro osoby podnikající se ztrátou. Přijetím těchto opatření by se jistě zúžil prostor pro páchaní hospodářských trestných činů.

Významným krokem vpřed bylo v nedávné době (srpen 2011) přijetí novely zákona o veřejných zakázkách⁴³, která transponovala směrnici Evropského parlamentu a Rady⁴⁴. Tato novela upravuje zevrubně podmínky pro veřejné zakázky v oblasti obrany či bezpečnosti a postup při výběru subdodavatelů těchto zakázek. A začátkem listopadu 2011 byla v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky přijata další novela výše zmíněného zákona⁴⁵. Tato novela byla s drobnými pozměňovacími návrhy vrácena Senátem České Republiky zpět sněmovně. Ovšem tato úprava mi nepřipadá dostatečná a s mým názorem se ztotožňují i někteří politici a nevládní organizace⁴⁶, jelikož neodkryje strukturu všech subdodavatelů, dodavatelů subdodavatelů, atd. Hranice pro subdodavatele je nastavena na deset procent z celkové ceny zakázky a u zakázek nad 300 milionů korun je tato hranice snížena na polovinu. Tyto limity ale i tak dávají možnost pro parazitování bezejmenným firmám, a tím snižují transparentnost celé veřejné zakázky a koncepčně neřeší problém do budoucna. Je ovšem potřeba pozitivně hodnotit navrženou úpravu z hlediska toho, že má snížit limit pro vypsání zakázky malého rozsahu na jeden milion korun (dříve šest milionů korun).

V rámci kontroly hospodaření se státním majetkem bylo důležité přijetí zákonů upravujících hospodaření územně samosprávných celků⁴⁷ a také důsledné uplatňování kontrolních mechanismů v rámci těchto právních předpisů Nejvyšším kontrolním

⁴¹ Úprava omezuje platby v hotovosti na 15 000 EUR – zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti. S omezením plateb v hotovosti úzce souvisí problematika legalizace výnosů z trestné činnosti – viz kapitola 3.

⁴² Zákon č. 215/2005 Sb., o registračních pokladnách.

⁴³ Zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění novely č. 258/2011 Sb.

⁴⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/81/ES o koordinaci postupů při zadávání některých zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES.

⁴⁵ Parlament České republiky. Senát. 2011. 8. funkční období. Tisk 370/7. 459. usnesení Senátu k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁶ Novela o zadávání veřejných zakázek je podle kritiků k ničemu. zpravy.rozhlas.cz. 4. 11. 2011.

⁴⁷ Zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole upravující kontrolu orgánů veřejné správy při hospodaření se veřejnými prostředky, či zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.

úřadem⁴⁸ a dalšími k tomu příslušnými orgány. Dle Novotného⁴⁹ má Česká republika dostatek kontrolních nástrojů, ale problém tkví v jejich kvalitě. Nelze se proto pouze zaměřit na zákonnou úpravu těchto kontrolních mechanismů a jejich optimální legislativní zakotvení v našem právním řádu, ale je nutné upřít pozornost na velmi často kritizované personální obsazení těchto orgánů, přesné vymezení kompetencí a jejich vzájemnou spolupráci.

Kontrolu nastavených netrestních pravidel provádí v rámci správního řízení orgány k tomu příslušné – například Úřad pro ochranu hospodářské soutěže⁵⁰, Česká obchodní inspekce⁵¹ či živnostenské úřady spolu s dotazovanými orgány při udílení koncese⁵².

Prostředky trestního práva mají spíše represivní povahu, nemají omezovat podnikatelskou aktivitu, ale mají nastoupit jako prostředek poslední instance (ultima ratio) v případě, že mimotrestní předpisy jsou porušovány a náprava je bez trestního postihu nemyslitelná. V trestním zákoníku (TrZ) se hlava VI. rozpadá do čtyř dílů (trestné činy proti měně a platebním prostředkům, trestné činy daňové, poplatkové a devizové, trestné činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou a trestné činy proti průmyslovým právům a autorskému právu), z jejichž obsahu je patrné, v kterých oblastech je potřeba trestněprávního postihu, pokud selže kontrola netrestní (tzv. subsidiární úloha trestního práva).

V důsledku procesu stále hlubší integrace a přeshraničního charakteru hospodářských trestných činů je nezbytná hlubší spolupráce mezi jednotlivými státy. Tato kooperace se odehrává zejména na půdě Evropské unie. Nutnost užší spolupráce na půdě Evropské unie s sebou přinesla modelový kodex, který po dlouhých debatách vykrytalizoval v dokument *Corpus Juris 2000*. V tomto teoretickém konceptu, ze kterého je čerpáno v dalších úpravách, jež mají vést k vytvoření jednotného Evropského právního prostoru, je obsaženo celkem osm skutkových podstat trestných činů (podvod proti finančním zájmům Evropských společenství, podvod ve sféře volné

⁴⁸ Na základě zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, jež zahrnuje hned trojitou kontrolu (kontrola ústředními, místními i specializovanými kontrolními orgány státní správy) a zákona č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu.

⁴⁹ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha : ASPI, 2008.

⁵⁰ Zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 273/1996 Sb., o působnosti Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů.

⁵¹ Zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci, ve znění pozdějších předpisů.

⁵² § 52 a násl. zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.

soutěže, praní špinavých peněz a podílnictví, zločinné spolčení, korupce, zpronevěra fondů, zneužití pravomoci a vyzrazení služebního tajemství), počítalo se zde se zavedením principu evropské trestní teritoriality a dokument obsahoval též trestněprocesní instrumenty směřující k rámcovému sjednocení legislativy ve věcech ochrany hospodářské oblasti na území všech členských států⁵³. Dle Kratochvíla⁵⁴ koresponduje platné trestní zákonodárství dostatečně se skutkovými podstatami uvedenými v Corpus Juris 2000. Na toto srovnání je ovšem potřeba se dívat s rezervou, jelikož srovnání je provedeno ještě za účinnosti trestního zákona⁵⁵. Z pohledu dnešní účinné úpravy je možné konstatovat, že trestní zákoník (TrZ) zakomponoval novou skutkovou podstatu trestného činu ochrany finančních zájmů Evropských společenství do svého § 260, po čemž bylo Evropskou unií voláno. I další skutkové podstaty obsažené v dokumentu Corpus Juris 2000 jsou adekvátně zahrnuty v našem kodexu, a proto je možné tvrdit, že v této oblasti je naše právní úprava dostatečná. O problematice trestní odpovědnosti právnických osob upravené v obecné části evropského dokumentu budu hovořit ve zvláštní kapitole, ale je potřeba zmínit, že již byl tuzemskými zákonodárci schválen zákon (TrOdp) upravující i tuto oblast.

⁵³ Fenyk, J.: Projekt evropského veřejného žalobce (Nová podoba mezinárodní justiční spolupráce v rámci členských států Evropské unie?). *Acta Universitatis Carolinae*, 2008, č. 2, s. 31-51.

⁵⁴ Kratochvíl, V.: České trestní zákonodárství a Corpus Juris 2000 se zvláštním zřetelem na hospodářské trestní právo a trestnost právnických osob. In Kratochvíl, V., Löff, M.: *Wirtschaftsstrafrecht und die Strafbarkeit juristischer Personen – Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob*, Masarykova univerzita v Brně, 2003, s. 80.

⁵⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

3. Legalizace výnosů z trestné činnosti

3.1. Pojem legalizace výnosů z trestné činnosti

Hospodářská kriminalita produkuje značný majetkový prospěch, který musí být „odčerněn“ (zlegalizován, vyprán), aby jej bylo možné v rámci tzv. bílé ekonomiky (legální ekonomiky – viz výše) dále využívat. Legalizace výnosů z trestné činnosti je definována v § 3 zákona č. 253/2008 Sb.⁵⁶ jako jednání sledující zakrytí nezákonného původu jakékoliv ekonomické výhody vyplývající z trestné činnosti s cílem vzbudit zdání, že jde o majetkový prospěch nabytý v souladu se zákonem. Takové jednání spočívá zejména:

- v přeměně nebo převodu majetku s vědomím, že pochází z trestné činnosti, za účelem jeho utajení nebo zastření jeho původu nebo za účelem napomáhání osobě, která se účastní páchaní takové činnosti, aby unikla právním důsledkům svého jednání,
- v utajení nebo zastření skutečné povahy, zdroje, umístění, pohybu majetku nebo nakládání s ním nebo změny práv vztahujících se k majetku s vědomím, že tento majetek pochází z trestné činnosti, nebo
- v nabytí, držení, použití majetku nebo nakládání s ním s vědomím, že pochází z trestné činnosti.

Obdobnou definici obsahuje článek 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2001/97/ES⁵⁷, ve kterém se „práním peněz“ rozumí následující jednání páchané úmyslně:

- přeměna nebo převod majetku s vědomím, že tento majetek pochází z trestné činnosti nebo z aktu účasti na takové činnosti, za účelem zatajení nebo zakrytí nezákonného původu majetku nebo za účelem napomáhání osobě, která se podílí na takové činnosti, aby se vyhnula právním následkům;
- zatajení nebo zakrytí skutečné povahy, zdroje, umístění, nakládání, pohybu, práv vztahujících se k majetku nebo jeho vlastnictví, jestliže je vidět,

⁵⁶ Zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁷ Směrnice 2001/97/ES Evropského parlamentu a Rady, kterou se mění směrnice Rady 91/308/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz.

že tento majetek pochází z trestné činnosti nebo z aktu účasti na takové činnosti;

- nabytí, držení nebo užívání majetku při vědomí, že tento majetek pochází z trestné činnosti nebo z aktu účasti na takové činnosti.

Jednání vedoucí k vyprání nelegálně získaných příjmů se podle Chmelíka⁵⁸ děje prostřednictvím tzv. třífázového investování:

- Placement = zavedení hotovostních peněžních prostředků do finančního systému vkládáním v malých částkách do různých finančních institucí (tzv. smurfing). Nelegální zisky jsou tak maskovány legálními aktivitami (např. platba šeky). Cílem je přeměnit hotovostní prostředky v bezhotovostní z důvodu omezení hotovostních plateb. K následnému sloučení prostředků uložených u různých finančních institucí dochází učiněním většího množství transakcí, které nahromadí veškeré prostředky na cílových účtech.
- Layering = zahlazení stop nelegálních zisků. Prostředky vystupující z „placement fáze“ jsou sérií hotovostních i bezhotovostních plateb využity k nákupu cenných papírů, nemovitostí, šperků nebo starožitností. Tyto nákupy většinou probíhají prostřednictvím nově založených společností. Důležité je poukázat na to, že prostředky bývají často převáděny do tzv. daňových rájů, ve kterých je důsledně zachovááno bankovní tajemství i anonymita kont. Z hlediska zamezení zpětnému vystopování původu finančních prostředků je nezbytné provádět velké množství plateb, jež se odehrávají ve více státech.
- Integracion = návrat a vlastní legalizace nezákonně získaných prostředků. Prostředky, které prošly předchozími fázemi, se vrací do rukou osoby, která je původně vytvořila, čisté. Tyto prostředky jsou dále investovány do nákupů tuzemských nebo zahraničních akcií či firem, což přináší další, ovšem již legální zisky.

Tímto způsobem lze docílit toho, že prostředky získané například vytunelováním podniku je možné po určité době vydávat za dar, dědictví či výhru.

⁵⁸ Chmelík J., Hájek P., Nečas S.: Úvod do hospodářské kriminality. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 67 a násl.

3.2. Právní úprava legalizace výnosů z trestné činnosti v České republice

Legalizace výnosů z trestné činnosti je považována za celosvětový problém, který každoročně dle odhadů opatří zdáním legálního původu řádově okolo 1500 miliard USD, přičemž procento odhalených případů se pohybuje pouze v řádu jednotek procent⁵⁹. I z tohoto důvodu se ve světě vedou již od sedmdesátých let minulého století odborné diskuze, které mají za cíl přijetí obecných základů pro boj s legalizací výnosů z trestné činnosti. Jedním z prvních reálných výsledků těchto debat bylo v roce 1989 zřízení mezivládního orgánu FATF⁶⁰ skupinou států G7⁶¹. V současné době náleží členství v FATF 34 zemím a regionálním organizacím včetně Evropské unii. FATF přijímá doporučení stanovující opatření, která mají být včleněna do právní úpravy a která jsou určena k boji proti praní špinavých peněz a finanční podpoře terorismu.

Na opatření navrhovaná FATF navazují i další mezinárodní dokumenty, ze kterých je nutno zmínit alespoň Štrasburskou úmluvu o boji proti legalizaci vyhledávání, zajišťování a konfiskaci výnosů z trestné činnosti⁶² a Úmluvu Organizace spojených národů uzavřenou v listopadu 2000 o boji proti nadnárodnímu organizovanému zločinu⁶³. Na základě těchto mezinárodních dokumentů byly zřízeny orgány pro vzájemnou spolupráci v rámci FATF, z nichž zmíním Egmontskou skupinu⁶⁴. Ta podporuje spolupráci mezi národními finančními analytickými útvary⁶⁵, kterým se podezřelé transakce v jednotlivých státech oznamují.

Na půdě Evropské unie byla přijata Evropským parlamentem a Radou směrnice 2001/97/ES⁶⁶, kterou lze považovat za základní úpravu v této oblasti. Tato směrnice kromě jiného stanovila povinnou oznamovací povinnost pro svobodné právní profese

⁵⁹ Bělohávek, Alexander D., Řezníček, Tomáš: Regulace finančních trhů a předcházení legalizaci výnosů z trestné činnosti. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 1-2, s. 36.

⁶⁰ Financial Action Task Force on Money Laundering.

⁶¹ Neformální uskupení ekonomicky nejsilnějších států vzniklé v roce 1976 připojením Kanady ke skupině G6. V současné době hovoříme o skupině G8, jelikož od roku 1991 se za člena počítá i Ruská federace.

⁶² V České republice publikováno jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 33/1997 Sb. – Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu.

⁶³ 12. United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000.

⁶⁴ The Egmont Group of Financial Intelligence Units, oficiální stránky - www.egmontgroup.org.

⁶⁵ FIU – Financial Intelligence Unit.

⁶⁶ Směrnice 2001/97/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 4. prosince 2001, kterou se mění směrnice Rady 91/308/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz.

v případě podezření z praní špinavých peněz a též povinnost součinnosti s příslušnými úřady. Ovšem tato povinnost není absolutní, jelikož členské státy mohou zohlednit v národním právním řádu formulovanou povinnost mlčenlivosti. Tato výjimka se týká v našem právním řádu kupříkladu informací zjištěných advokátem při obhajobě svého klienta⁶⁷.

Česká právní úprava vychází z mezinárodních dokumentů a ze závazků, které nám z členství v mezinárodních organizacích plynou. Skutkovou podstatu trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti zmiňuje § 216 trestního zákoníku (TrZ). Nedbalostní verze tohoto trestného činu je uvedena v § 217 téhož zákona. Ovšem těžiště celé úpravy tkví v zákoně o legalizaci výnosů z trestné činnosti (LegV), který byl s účinností od května 2011 novelizován⁶⁸. Tato úprava platí dodnes. V tomto zákoně jsou zevrubně upraveny povinnost identifikační a povinnost ohlašovací, které tvoří důležitý předpoklad pro prevenci praní špinavých peněz.

Povinnost identifikace je upravena v § 7 zmíněného zákona a omezuje se nejen na obchody převyšující částku 1.000 EUR⁶⁹, ale také bez ohledu na částku na jakýkoli podezřelý obchod, vznik obchodního vztahu či na uzavření smlouvy o účtu⁷⁰. Osoba uskutečňující obchod provádí také kontrolu klienta za podmínek v zákoně stanovených⁷¹. Pokud není uskutečněna povinná identifikace nebo kontrola klienta z důvodu, že tento ji odmítne či vznikla důvodná pochybnost o pravosti předkládaných dokumentů, pak povinná osoba není oprávněna uskutečnit obchod nebo uzavřít obchodní vztah⁷². V hlavě III.⁷³ tohoto zákona je podrobně upraven postup při podezřelém obchodu – oznamovacím místem pro podezřelé obchody je Ministerstvo financí České republiky (respektive Finanční analytický útvar, který je jeho součástí), a pokud hrozí nebezpečí, že by bezodkladným splněním finanční operace mohlo být zmařeno nebo podstatně ztíženo zajištění výnosů z trestné činnosti nebo prostředků určených k financování terorismu, tak se nabízí varianta na krátkou dobu odložit splnění

⁶⁷ § 21 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, nebo § 27 LegV.

⁶⁸ Zákon č. 139/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, a některé další zákony.

⁶⁹ Snížení hranice pro identifikaci klienta z 15.000 EUR na 1.000 EUR přinesl LegV a snížením této hranice se dle mého názoru lépe dosáhne předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, což je také cílem daného zákona.

⁷⁰ Podrobnosti v § 7 odst. 2 LegV.

⁷¹ § 9 zákona LegV.

⁷² § 15 LegV.

⁷³ § 18 a násl. LegV.

této finanční operace. Jestliže některá povinná osoba provádí činnost regulovanou tímto zákonem ve velmi omezené míře a způsobem vylučujícím zneužití finančních prostředků k financování terorismu či k legalizaci výnosů, pak může Ministerstvo financí České republiky rozhodnout na základě žádosti o udělení výjimky⁷⁴.

Dle mého názoru důležitou novinkou tohoto zákona (LegV) je zavedení kategorie politicky exponovaných osob. Tato kategorie zahrnuje osoby ve významných veřejných funkcích a jejich rodinné příslušníky, vůči kterým mají povinné osoby vždy kontrolní povinnost a povinnost zjišťovat původ prostředků. Zakotvení těchto zpřísněných požadavků se mi jeví jako velmi prozíravé vzhledem k problematice zadávání veřejných zakázek a korupci.

Omezení přijímání plateb v hotovosti (viz kapitola 2.4) je upraveno v § 28 tohoto zákona⁷⁵. Osoby přijímající hotovost 15.000 EUR nebo vyšší mají povinnost provést identifikaci klienta, v případě pochybnosti o původu finančních prostředků mají oznamovací povinnost vůči Ministerstvu financí České republiky a mohou také odmítnout uskutečnění obchodu, pokud existuje pochybnost o pravdivosti poskytnutých údajů či jestliže se klient odmítne podrobit identifikaci.

Oznamovací povinnost vůči příslušnému celnímu orgánu se vztahuje i na přeshraniční převozy platidel či drahých komodit v úhrnné hodnotě 10.000 EUR nebo vyšší⁷⁶. Toto omezení se vztahuje jednak na fyzický převoz výše uvedených věcí do nebo z Evropské unie, ale i na poštovní či obdobné zásilky obsahující věci dané hodnoty. Této hodnoty nemusí být dosaženo jednorázově, ovšem omezení se vztahuje na období dvanácti po sobě následujících měsíců. Příslušné osobě vzniká oznamovací povinnost v okamžiku, kdy je jí známo, že hranice 10.000 EUR bude dosaženo.

Ustanovení tohoto zákona⁷⁷ zahrnují i správní delikty trestající osoby neplnící povinnosti uložené tímto předpisem. Jedná se zejména o porušení oznamovací povinnosti, ohlašovací povinnosti nebo povinnosti mlčenlivosti. Za tyto správní delikty je možné potrestat právnickou osobu pokutou s horní hranicí nepřevyšující 50.000.000 Kč. Za podmínek uvedených v tomto zákoně může být uložen také trest propadnutí věci, popřípadě rozhodnuto o jejím zabrání. V souvislosti s maximální

⁷⁴ § 34 LegV.

⁷⁵ § 28 LegV.

⁷⁶ § 41 LegV.

⁷⁷ § 43 a násl. LegV.

možnou výměrou pokuty souhlasím (50.000.000 Kč se mi zdá vcelku dostatečnou hranicí), ale jsem přesvědčen o tom, že by bylo užitečné stanovit u některých z nejzávažnějších deliktů i nejnižší možnou hranici pokuty. Tímto by byl dán jasný signál potenciálním pachatelům dané trestné činnosti, že pokuta uložená za spáchaný delikt bude v určité minimální výši, čímž by se omezil prostor pro korupci, uplácení či lobby.

Ustanovení bojující proti legalizaci výnosů z trestné činnosti obsahuje i zákon o bankách⁷⁸, který ve svém § 37 stanoví povinnost banky požadovat prokázání totožnosti klienta u každého obchodu, jehož hodnota převyšuje 100.000 Kč a při pronájmu bezpečnostní schránky.

Trestní zákoník (TrZ) upravuje legalizaci výnosů z trestné činnosti v § 216. Tato úprava navazuje na skutkovou podstatu včleněnou do trestního zákona⁷⁹ s účinností od 1. ledna 1992 zasazenou do textu předpisu jako druh podílnictví⁸⁰ zaměřenou především na trestní postih osob, které svým jednáním přispívají k legalizaci věcí nebo jiných majetkových hodnot získaných zvláště závažnou trestnou činností pachatelem převážně odlišným od osoby, která věc nebo jinou majetkovou hodnotu trestným činem získala⁸¹. Pachatel trestného činu naplňující skutkovou podstatu uvedenou v § 252a si musel být vědom toho, že věc či jiná majetková hodnota pochází z trestné činnosti, což bylo podmínkou trestnosti. Naproti tomu nový trestní zákoník⁸² již zahrnuje i nedbalostní modifikaci tohoto trestného činu, ale pouze ve vztahu k vyšší hodnotě, tj. k hodnotě přesahující 50.000 Kč.

Základním cílem legalizace výnosů z trestné činnosti je zachovat stav, který byl vytvořen hlavním trestným činem (např. podvodem) a vzbudit přesvědčení, že výtěžek z této trestné činnosti nebyl nabyt protiprávně. Šámal⁸³ tuto skutkovou podstatu vymezuje od pouhého podílnictví z důvodu toho, že obsahem tohoto trestného činu není pouze převod výtěžku získaného protiprávním jednáním, ale i různé další činnosti vedoucí k zahlazení původu těchto prostředků, a tím k zdání jejich legálnosti. Druhým

⁷⁸ Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁹ § 252a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 557/1991 Sb.

⁸⁰ Hlava IX., oddíl s nadpisem „Podílnictví“ zvláštní části zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁸¹ Chmelík J., Hájek P., Nečas S.: Úvod do hospodářské kriminality. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 71.

⁸² § 217 TrZ.

⁸³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010.

podstatným rozdílem je ta skutečnost, že trestný čin legalizace výnosů z trestné činnosti uvedený v § 216 trestního zákoníku se rozpadá do dvou skutkových podstat ve dvou samostatných odstavcích bez označení (tzv. alinea), a první skutkovou podstatu – tedy zastření původu nebo jiné usilování o to, aby bylo podstatně ztíženo nebo znemožněno zjištění původu – může spáchat i samotný pachatel hlavního trestného činu, zatímco skutková podstata podílnictví uvedená v § 214 musí být spáchána osobou odlišnou od hlavního pachatele. Na rozdíl od toho druhá skutková podstata, tedy umožnění spáchání trestného činu legalizace výnosů, postihuje zvláštní formu účastenství, kdy osoba odlišná od hlavního pachatele umožní jinému zastřít původ věci nebo jiné majetkové hodnoty získané trestným činem.

4. Trestní odpovědnost právnických osob

4.1. Pojem trestní odpovědnosti právnických osob

Zavést trestní odpovědnost právnických osob za jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu je zcela pochopitelné vzhledem k ustáleným postupům některých delikventů, kteří se ukrývají ve struktuře právnické osoby, jež nemůže být trestněprávně postižena, a totožnost pachatelů trestné činnosti nelze vzhledem ke krytí poskytnuté právnickou osobou přesně určit (typicky rozhodování kolektivních orgánů). Pokud se i přesto podaří potrestat konkrétní fyzickou osobu, pak bez příslušné legislativy existuje důvodné podezření, že nepotrestaná právnická osoba bude i nadále jednat protiprávně (např. problematika odpadového hospodářství a ochrany přírody). Požadavek zahrnout tento druh odpovědnosti do národních právních řádů se na mezinárodní scéně objevuje již od 70. let minulého století. Je to požadavek zakotvit trestní odpovědnost právnických osob v národním trestním právu, a tím si vymínit důsledné trestání právnických osob za nejzávažnější formy protispolečenské činnosti, mezi které řadíme také hospodářskou kriminalitu. Tyto požadavky jsou formulovány v rozličných dokumentech vznikajících zejména na půdě mezinárodních organizací (např. Organizace spojených národů, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, Evropská unie nebo Rada Evropy), ale jejich vznik je spojován též s vědeckými konferencemi (např. na kongresech Mezinárodní společnosti pro trestní právo – AIDP). Za zmínku stojí například Rámcové rozhodnutí Rady o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků⁸⁴ přijaté v květnu 2001, kde se v článku 7 hovoří o odpovědnosti právnických osob.

Závazek přijmout úpravu trestní odpovědnosti právnických osob plyne České republice z členství v mnoha mezinárodních organizacích, jež přijaly řadu smluv upravujících tuto problematiku. A Česká republika jako člen příslušné organizace by tyto smlouvy měla ratifikovat, pakliže nechce být sankcionována. V rámci Evropské unie, která se snaží bojovat proti hospodářské kriminalitě i prosazováním trestní odpovědnosti právnických osob, se Česká republika ocitla v pozici posledního státu, který nemá implementovány závazky ohledně této právní úpravy. A to se koncepce o trestní odpovědnosti obchodních společností objevily již v dokumentu Corpus

⁸⁴ 2001/413/SVV.

Juris 2000 (viz výše). K přijetí potřebné právní úpravy je Česká republika opakovaně a s narůstající intenzitou vyzývána mezinárodními organizacemi. Nejvýznamnější riziko hrozí ze strany Evropské unie, kde by se Česká republika dopustila neimplementováním směrnic zabývajících se trestní odpovědností právnických osob porušení Smlouvy o fungování Evropské unie⁸⁵ a hrozila by jí finanční sankce. Na půdě Evropské unie je v posledních letech kladen velký důraz na sankcionování právnických osob, konkrétně na zavedení trestněprávních postihů. To je způsobeno jednak potřebou přeshraniční spolupráce při vyšetřování trestné činnosti právnických osob, ale i uznáváním a vykonáváním rozsudků směřujících vůči právnickým osobám na území druhého členského státu.

Nepředpokládá se ovšem sankcionování právnických osob za všechny trestné činy, ale mezinárodní organizace apelují na trestání obchodních společností a na společný postup v oblasti životního prostředí, organizovaného zločinu či korupce. Zmíněnými otázkami se také zabývá velká část mezinárodních dokumentů, jejichž ratifikace je na České republice vyžadována.

Také se nepředpokládá přijetí vnitrostátního předpisu, který by trestně postihoval všechny právnické osoby. Státy jako právnické osoby jsou z trestní odpovědnosti vyloučeny, což vychází z mezinárodního práva a principu suverenity státu⁸⁶. Stejně je tomu i v případě jednotek územní samosprávy (u nás obce a kraje). Samostatnou kapitolou je také trestní postih podnikatelů – fyzických osob, což se děje na základě trestní odpovědnosti fyzických osob zakotvené v trestním zákoníku (TrZ).

Vnitrostátním právním předpisem upravujícím trestní odpovědnost právnických osob má být účinně podpořena snaha bojovat proti hospodářské kriminalitě. A proto by z důvodu účinného potírání hospodářské trestné činnosti měly být přísně koncipovány i sankce ukládané právnickým osobám za protispolečenská jednání, která činí. Tyto sankce by měly být vytvořeny tak, aby potrestaly právnickou osobu a zároveň i odradily ostatní potenciální pachatele od spáchání trestného činu (měly by vhodně kombinovat preventivní a represivní funkci sankce). Zajisté by sankcí nemělo být pouze prosté odčerpání nelegálního zisku dosaženého trestnou činností, jelikož by to byl pro pachatele signál, že nejpřísnějším postihem pro ně bude jen vrácení nelegálního zisku.

⁸⁵ Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie – 2010/C 83/47.

⁸⁶ Je velmi úsměvné představit si situaci, kdy by stát byl trestán prostřednictvím svých vlastních orgánů. U cizích států je naráženo na princip suverenity státu.

Pokud se zaměřím na samotný pojem trestní odpovědnosti právnických osob, tak dokumenty⁸⁷ schvalované Evropskou unií poskytují základní vymezení dané problematiky v této obecné rovině:

Právnické osoby lze činit odpovědné za trestné činy, které v jejich prospěch spáchá jakákoli osoba jednající samostatně nebo jako člen orgánu dotyčné právnické osoby, která v této právnické osobě působí ve vedoucím postavení na základě

- oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu,
- pravomoci přijímat rozhodnutí jménem této právnické osoby,
- pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby,

jakož i za to, že byly do trestných činů zapojeny jako pomocníci, návodci, nebo za pokusy jejich spáchání. Odpovědnost právnických osob nevylučuje trestní stíhání fyzických osob, které jsou pachateli, návodci, nebo pomocníky některého z trestných činů.

Tímto vymezením je stanoveno, za jakých podmínek je možné potrestat právnickou osobu. Ovšem tato obecná definice musí navazovat na konkrétní skutkové podstaty trestných činů, na stanovení sankcí a na speciální úpravu řízení proti právnickým osobám. Za zmínku stojí také ta skutečnost, že mohou být paralelně potrestány fyzické i právnické osoby za tentýž skutkový základ. To naznačuje i teoretická koncepce jednání právnické osoby, podle které za právnickou osobu jedná statutární orgán nebo osoba k tomu zmocněná⁸⁸, což je vždy určitá fyzická osoba (kolektivní orgán je množinou konkrétních fyzických osob).

4.2. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice

Diskuze o nutnosti přijetí úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v České republice nabyly na intenzitě na přelomu tisíciletí a vykrystalizovaly ve vládní návrh předložený na podzim roku 2004 Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, která jej zamítla v prvním čtení. Debaty o dané problematice neustaly ani po neúspěchu předloženého vládního návrhu a výsledkem bylo opětovné vypracování vládního návrhu

⁸⁷ Např. článek 7 Rámcového rozhodnutí Rady 2002/475/SVV o boji proti terorismu, nebo článek 6 Rámcového rozhodnutí Rady 2004/757/SVV, kterým se stanoví minimální ustanovení týkající se znaků skutkových podstat trestných činů a sankcí v oblasti nedovoleného obchodu s drogami.

⁸⁸ § 13 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a § 20 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

a jeho předložení sněmovně v březnu 2011. Tento vládní návrh zákona prošel legislativním procesem a přes drobná úskalí (veto prezidenta republiky⁸⁹) byl začátkem prosince 2011 přijat a publikován pod č. 418/2011 Sb. (TrOdp) s účinností od 1. ledna 2012. Schválením tohoto zákona Česká republika dostala svým mezinárodním závazkům směřujícím k sankcionování právnických osob za trestné činy, které naplňují skutkové podstaty v mezinárodních dokumentech i vnitrostátním trestním právu postihované.

Z textu zákona je patrné, že bylo při jeho vytváření čerpáno z řady mezinárodních dokumentů upravujících danou problematiku i ze zahraničních právních úprav trestní odpovědnosti právnických osob. Však Česká republika byla poslední zemí v rámci Evropské unie, která ve svém právním řádu neměla komplexní zákon upravující odpovědnost právnických osob.

Otázkou bylo, jak se zákonodárce rozhodne koncipovat úpravu odpovědnosti právnických osob. Nabízely se možnosti tzv. pravé trestní odpovědnosti, nepravé trestní odpovědnosti nebo správněprávní odpovědnosti (viz dále). Nakonec byl zvolen model tzv. pravé trestní odpovědnosti právě z toho důvodu, že ne vždy se podaří prokázat trestný čin konkrétní fyzické osobě (kolektivní rozhodování, nepřehledná struktura), i když je očividné, že trestný čin byl spáchán v rámci právnické osoby či v její prospěch. V takových případech je umožněno potrestat právnickou osobu, která měla z trestného činu prospěch, jelikož viník musí být sankcionován.

Odpůrci této úpravy⁹⁰ kritizují odbourávání vazby mezi pachatelem a trestem, jelikož trestné činnosti se může dopustit pouze konkrétní fyzická osoba a nikoli instituce⁹¹. Tato kritika se mi jeví bezpředmětnou, protože za právnické osoby jednotlivé fyzické osoby jednájí, a pokud by nebylo možné dohledat v mnohdy nepřehledné struktuře společnosti konkrétního viníka, pak by zůstalo protiprávní jednání nepotrestáno. Přijetím této úpravy je zajištěno, že bude protispolečenské jednání přičitatelné určitě osobě (v tomto případě právnické), čímž bude dosaženo účelu potrestání viníka. A vzhledem k tomu, že trestní odpovědnost právnické osoby za dané jednání nevyklučuje trestní postih fyzické osoby, pak stále zůstává vazba mezi

⁸⁹ Čl 50 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁰ Myšlena koncepce trestní odpovědnosti právnických osob, ne konkrétní zákon.

⁹¹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285/4. Stanovisko prezidenta České republiky Václava Klause, jímž vrátil Poslanecké sněmovně zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

pachatelem a trestem zachována. Díky této duplicitě postihů nelze přijmout ani argumentaci o útěku k potrestání právnické osoby, pokud se nepodaří odhalit konkrétního viníka mezi fyzickými osobami.

Vzhledem k tomu, že se jedná o novou právní úpravu (novou teoretickou koncepci, čerstvě přijatý zákon), tak bych se chtěl zaměřit na podrobnější rozbor jednotlivých ustanovení zákona.

V § 8⁹² je definována trestní odpovědnost právnické osoby tak, že trestný čin je spáchán jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti tehdy, jednal-li tak

- statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem právnické osoby nebo za právnickou osobu jednat,
- ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou výše,
- ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby,
- zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou výše,

jestliže jí ho lze přičítat. A právnické osobě lze přičítat jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu v těch případech, kdy bylo toto jednání spácháno některou osobou výše uvedenou, nebo zaměstnancem na podkladě pokynů či instrukcí orgánu právnické osoby. Nezbytnou součástí je i ustanovení o paralelním postihu fyzické a právnické osoby za totožný skutkový základ – neplatí zásada non bis in idem (podrobněji výše).

V § 7⁹³ zákonodárce taxativně stanovil okruh trestných činů, za které je možné hnát právnickou osobu k odpovědnosti. V tomto výčtu je zahrnuto téměř 80 skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku⁹⁴. Toto se mi ovšem nezdá jako šťastné řešení, protože takto uvedený výčet bude náchylný k častým novelizacím (nejen hospodářská trestná činnost je velmi dynamicky se rozvíjející okruh

⁹² § 8 TrOdp.

⁹³ § 7 TrOdp.

⁹⁴ Zvláštní část TrZ.

protiprávních vztahů, navíc v této množině jsou některé trestné činy opomenuty – např. porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže).

§ 6⁹⁵ stanoví, jaké právnické osoby jsou vyloučeny z trestní odpovědnosti. Ani mezinárodní dokumenty vyzívající k zavedení odpovědnosti právnických osob nepředpokládají, že bude možné postihovat všechny právnické osoby bez rozdílu. Tato výjimka se týká samotné České republiky a územně samosprávných celků při výkonu veřejné moci. Pakliže bude u některé organizační složky státu zjištěno jednání podléhající trestní odpovědnosti, pak se bude jednat o individuální trestní odpovědnost konkrétní fyzické osoby. Z povahy věci vyplývá, že nebude možné postihovat ani cizí státy, i když to není v zákoně výslovně uvedeno, jelikož postih vylučuje princip suverenity státu formulovaný mezinárodním právem. Tím ovšem není vyloučeno stíhání právnických osob, ve kterých mají výše zmíněné subjekty majetkovou účast.

Při konstrukci trestní odpovědnosti právnických osob se musel zákonodárce vypořádat s otázkou právního nástupnictví, což učinil v § 10⁹⁶. Trestní odpovědnost dle textu zákona přechází na všechny nástupce právnické osoby. Pokud je nástupců více, pak soud přihlédne při rozhodování o druhu a výměře trestu k celkovému užítku, jenž získal ten který nástupce.

Účinná lítost⁹⁷ formulovaná u právnických osob má zamezit škodlivému následku trestné činnosti před jejím potrestáním, jelikož náprava by mohla být nemožná či velmi nákladná, a proto je širší než u osob fyzických⁹⁸. U právnických osob je možný zánik trestní odpovědnosti za veškerá protiprávní jednání, kterých se dopustí, s výjimkou trestných činů v oblasti korupce (přijetí úplatku, podplácení a nepřímé úplatkářství). Z mého pohledu nastavil zákonodárce institut účinné lítosti dostatečně, ale nemohu nezmínit drobnou výhradu. Za zamyšlení by určitě stálo vymezit z množiny trestných činů podléhající účinné lítosti i některé další (např. legalizace výnosů, padělání platebních prostředků) a přihlížet k odstranění škodlivých následků jako k významné polehčující okolnosti. Je pravdou, že naplněním podmínek účinné lítosti bude odstraněn nežádoucí stav, ale ty osoby, které zamýšlely docílit tohoto nežádoucího stavu, nebudou nijak potrestány. Problémem ale zůstává, jestli by tyto osoby měly

⁹⁵ § 6 TrOdp.

⁹⁶ § 10 TrOdp.

⁹⁷ § 10 TrOdp

⁹⁸ Srovnej § 33 TrZ.

dostatečnou motivaci k odstranění vzniklé situace – výhoda pro ně plynoucí by musela představovat velké lákadlo.

Ve své části III.⁹⁹ obsahuje zákon výčet trestů a ochranných opatření, které je možné ukládat právnickým osobám, a také jsou zde upraveny podmínky pro jejich ukládání. Právnické osobě lze uložit pouze následující tresty:

- zrušení právnické osoby,
- propadnutí majetku,
- peněžitý trest,
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
- zákaz činnosti,
- zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži,
- zákaz přijímání dotací a subvencí,
- uveřejnění rozsudku.

Právnické osobě může být také uloženo jako ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty. Výše zmíněné tresty a ochranná opatření lze ukládat samostatně nebo vedle sebe s výjimkou trestů postihujících stejný zájem¹⁰⁰. V dalších ustanoveních jsou upraveny jednotlivé druhy trestů a podmínky jejich ukládání.

Novou trestní sankcí je trest zrušení právnické osoby¹⁰¹. Tento trest může být uložen pouze právnické osobě sídlící v České republice, jejíž činnost převážně spočívala v páchání trestné činnosti. Právní mocí rozhodnutí o zrušení právnické osoby tato osoba vstupuje do likvidace. Ale pokud má být trestem zrušení postižena banka či obdobná instituce, nad kterou vykonává Česká národní banka¹⁰² dohled, pak se musí posečkat na vyjádření České národní banky, které ovšem není pro soud závazné – ten ale musí zdůvodnit svůj případný odlišný závěr. Stejný postup se uplatní ohledně zrušení komoditní burzy.

⁹⁹ § 14 a násl. TrOdp.

¹⁰⁰ Propadnutí majetku vedle peněžitého trestu a propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty vedle zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty.

¹⁰¹ § 16 TrOdp.

¹⁰² Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.

Dalším novým trestem je zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži¹⁰³. Tato sankce může být na jeden rok až dvacet let uložena právnické osobě, která se trestné činnosti dopustila v souvislosti s uzavíráním smluv na plnění veřejných zakázek nebo s jejich plněním, s účastí v zadávacím řízení, koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži. Uložení tohoto trestu se právnické osobě na uvedenou dobu zakazuje v soudem stanoveném rozsahu (hodnota zakázky, druh řízení) uzavírat smlouvy na plnění veřejných zakázek, účastnit se jejich zadávacího řízení, koncesního řízení nebo veřejné soutěže.

Obdobnou konstrukci obsahuje i ustanovení o trestu zákazu přijímání dotací a subvencí¹⁰⁴. Soud může uložit právnické osobě na jeden rok až dvacet let zákaz přijímání dotací a subvencí, dopustila-li se trestného činu v souvislosti s podáváním nebo vyřizováním žádosti o dotaci, subvenci, návratnou finanční výpomoc nebo příspěvek, s jejím poskytováním využíváním, anebo v souvislosti s jakoukoli obdobnou veřejnou podporou. Soud ve svém rozhodnutí stanoví, jestli se zákaz týká všech dotací a podobných výhod nebo jen některých z nich.

Poslední z nově zavedených sankcí je trest uveřejnění rozsudku. Tento trest se mi zdá velmi vhodný, jelikož v určitých případech postihne právnickou osobu lépe než jiný druh sankce (např. peněžní pokuta). Smysl spočívá v tom, že odsouzená právnická osoba uveřejní způsobem v rozsudku určeným (druh veřejného sdělovacího prostředku či prostředků) na své náklady odsuzující rozsudek nebo jeho vymezenou část. Zveřejní se i jméno obchodní společnosti a další údaje tak, aby ji bylo možné bez dalšího identifikovat. Uveřejnění rozsudku se mi zdá vhodné hlavně v případech, kdy je ohrožen život či zdraví lidí – tudíž hlavně v rámci trestných činů ohrožujících životní prostředí. Dle mého názoru uveřejnění rozsudku postihne právnickou osobu i tím způsobem, že lidé mohou tuto společnost pro její protiprávní jednání začít ignorovat a najít si jiné vhodné ekvivalenty spotřeby, čímž klesnou zisky právnické osoby. Právnické osobě bude podlomena její finanční stabilita i dobré jméno a to na delší dobu než v případě prosté peněžité sankce.

Výše jsem podal výčet nových druhů trestů postihujících právnickou osobu, ale ustanovení tohoto zákona¹⁰⁵ modifikují také již zavedené sankce. U většiny z nich je

¹⁰³ § 21 TrOdp.

¹⁰⁴ § 22 TrOdp.

¹⁰⁵ Část III., HLAVA II. TrOdp.

upravena potenciální výše sazby, aby více odpovídala podmínkám pro vhodné sankcionování právnických osob (např. peněžitý trest – denní sazba činí 1.000 Kč až 2.000.000 Kč; trest zákazu činnosti uložený až na 20 let). Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty jsou upraveny s odkazem na trestní zákoník (TrZ).

Poslední sankcí, kterou bych se chtěl zabývat, je trest propadnutí majetku. Trestní opatření postihující finance společnosti by měly být nejčastěji užívány k potrestání jejich protiprávního jednání. Propadnutí majetku je nejzávažnější majetkový trest, kterým může být právnická osoba postižena. Soud v odsuzujícím rozsudku určí rozsah majetku, který postihne propadnutím (celý majetek nebo jeho část). Tento trest je možné uložit právnické osobě pouze za zvlášť závažný zločin¹⁰⁶, kterým tato osoba získala nebo se snažila získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch. Také je možné tento trest uložit, pokud je tak stanoveno v trestním zákoníku¹⁰⁷. Propadnutí majetku by mělo být soudy ukládáno uvážlivě, aby uložením trestu v určité výši nedošlo k faktické likvidaci společnosti (to není účelem této sankce).

Myslím si, že zákonodárce postupoval při zavádění nových trestních opatření i při přizpůsobování již zavedených velmi uvážlivě. Zakomponováním nových sankcí vznikla vhodná kombinace trestů postihujících majetek, samotnou existenci společnosti i její činnost. Kritiku dle mého názoru snese snad jen dolní hranice peněžitého trestu zakotvená na hranici 1.000 Kč. V souvislosti s minimálním počtem denních sazeb, který je obecnou úpravou¹⁰⁸ stanoven na 20 mi nepřipadá dostatečné zavést jako jeden z možných postihů za protiprávní jednání obchodní společnosti peněžitý trest ve výši 20.000 Kč. Ale je to pouze mé stanovisko, které – doufám – bude vyvráceno rozhodovací praxí soudů, jež se k nejnižší hranici přiblíží jen sporadicky.

Ve IV. části¹⁰⁹ jsou upraveny zvláštnosti trestního řízení vedeného proti právnickým osobám. Hned v úvodu se vymezuje vztah ke správnímu řízení probíhajícímu o téže věci vedeného proti stejné právnické osobě. Tento vztah je vymezen dvojicí zásad – překážka litispendence a zásada non bis in idem¹¹⁰. Tyto principy vylučují paralelní vedení trestního a správního řízení, a také nepřipouští dvojí postih za

¹⁰⁶ § 14 odst. 3 TrZ.

¹⁰⁷ § 17 odst. 2 TrOdp.

¹⁰⁸ § 68 TrZ.

¹⁰⁹ § 28 a násl. TrOdp.

¹¹⁰ § 28 TrOdp.

totéž jednání (ledaže by rozhodnutí o správním deliktu bylo zrušeno). Předpis dále upravuje podmínky pro vyzoumívání osob o zahájení a ukončení trestního stíhání¹¹¹, obsahuje ustanovení preferující společné řízení o kauzálně souvisejícím protiprávním jednání fyzické a právnické osoby a zahrnuje i speciální zajišťovací prostředky ve vztahu k právnickým osobám¹¹² (dočasné pozastavení činnosti, omezení dispozice s majetkem).

Aby se předešlo vyhýbání se trestní odpovědnosti právnické osoby její změnou či zrušením, tak úkony k tomu směřující nemohou být v průběhu trvání trestního stíhání vykonány¹¹³. V případě, že tyto úkony již byly započaty před začátkem trestního stíhání, pak je právnická osoba povinna písemně informovat orgány činné v trestním řízení o těchto úkonech pod sankcí neplatnosti. Příslušný orgán pak zhodnotí daný případ, a pokud dospěje k závěru, že je možné zrušit nebo změnit právnickou osobu, vydá k tomu souhlas. Pakliže rozhodne negativně, podá příslušnému soudu návrh na vyslovení neplatnosti takového úkonu. Informační povinnost stíhané právnické osoby má za cíl předejít vyhýbání se trestní odpovědnosti protiprávně jednajících společností. Spolu s rozhodováním o platnosti výše zmíněných úkonů má jako pojistka proti unikání spravedlnosti sloužit také zajištění hotovosti až do výše předpokládané peněžité pokuty. Tyto instituty mají zajistit dosažení účelu nové úpravy, kterou spatřuji v potrestání právnických osob a ve značné redukci trestné činnosti páchané právnickými osobami a v jejich zájmu.

Vzhledem k novince v podobě trestu zrušení právnické osoby bych se stručně zmínil o výkonu rozsudku ukládajícího tuto sankci. Právní mocí rozhodnutí o zrušení právnické osoby vstupuje tato osoba do likvidace, jež se řídí úpravou obsaženou v příslušném předpise¹¹⁴. Soud v rozsudku jmenuje likvidátora pověřeného provedením likvidace. Právnická osoba zanikne dnem výmazu z příslušného rejstříku či registru a to se stane až po rozdělení jejího likvidačního zůstatku.

V závěru úpravy¹¹⁵ jsou obsaženy ustanovení o právním styku s cizinou – o dožádání, převzetí a předávání trestních věcí a o uznání a výkonu rozhodnutí ve vztahu k cizině. Tato úprava rozšiřuje okruh uznávaných a vykonávaných rozhodnutí

¹¹¹ § 30 TrOdp.

¹¹² § 33 TrOdp.

¹¹³ Výjimku stanoví § 32 TrOdp.

¹¹⁴ § 70 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁵ § 42 a násl. TrOdp.

i na ty postihující právnické osoby, a tím také prohlubuje možnost mezinárodní spolupráce a stíhání přeshraničních trestných činů.

I přes drobné otazníky související s danou úpravou a lehkou kritiku (viz výše např. výčet postihovaných trestných činů) musím uznat, že mě přijatá úprava pozitivně překvapila a její důsledné uplatňování povede k účinnému boji proti hospodářské kriminalitě.

4.3. Komparace s úpravami v některých zemích Evropské unie

Všem právním úpravám členských států Evropské unie je společné to, že odpovědnost je uplatňována a sankce ukládány v trestním řízení trestními soudy. Shoda také panuje v tom, že ne všechny druhy právnických osob by měly podléhat trestní odpovědnosti, ale jenom ty, které mají povahu korporací (účelové sdružení fyzických nebo právnických osob) – tedy právnické osoby mající personální substrát. Ale rozdíly jsou spatřovány ve způsobu, jak byla odpovědnost právnických osob zakotvena v rámci jednotlivých právních řádů. Tyto rozdíly plynou hlavně z tradic, principů a institutů, na kterých jednotlivé právní řády stojí. Literatura rozlišuje dva základní modely delikttní odpovědnosti právnických osob, a to anglo-americký a kontinentální model, který se dále člení do třech základních koncepcí (viz dále).

Typickým representantem anglo-amerického modelu trestní odpovědnosti právnických osob v rámci Evropské unie je Velká Británie, ovšem rozdílnost tradic a principů, na kterých stojí britská právní úprava, činí srovnání s kontinentálním modelem velmi obtížné (pojem právnické osoby, model její odpovědnosti¹¹⁶). A z důvodu složitosti srovnání s tuzemskou právní úpravou není v této práci nutné se britskou úpravou zaobírat.

Mnohem zajímavější je kontinentální model delikttní odpovědnosti právnických osob, který se dále rozpadá do tří základních koncepcí, které jsou representovány terminologicky i principiálně srovnatelnými právními řády s tím naším. Jelínek¹¹⁷ a další autoři rozlišují koncepci pravé trestní odpovědnosti právnických osob, nepravé trestní odpovědnosti právnických osob a delikttní odpovědnosti právnických osob odlišné od odpovědnosti trestní. Jednotlivými úpravami odpovědnosti se tuzemský

¹¹⁶ Podrobněji viz např. Jefferson, M.: Criminal law. 5th edition. London : Pearson Education Limited, 2001.

¹¹⁷ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha : Linde, 2007.

zákonodárce důkladně zabýval při vytváření nedávno přijaté právní úpravy (TrOdp), která byla vytvořena jako pravá trestní odpovědnost. Ovšem je potřeba pohlédnout na všechny tři koncepce.

1) Pravá trestní odpovědnost právnických osob

Tento koncept si zvolilo mnoho států kontinentální Evropy včetně České republiky, Nizozemí či Francie. Francouzská úprava dle obsažených institutů také nejvíce české zákonodárce při tvorbě naší právní úpravy (TrOdp) inspirovala. Francie zavedla pravou trestní odpovědnost právnických osob do svého trestního zákoníku s účinností od 1. března 1994¹¹⁸. Norma zahrnuje podrobnou definici pojmu trestní odpovědnost právnických osob a okruh právnických osob, na které se úprava vztahuje. Z okruhu postižitelných je shodně s naší úpravou vyňat stát jako osoba s monopolem trestat. Obdobně je také upravena otázka souběhu trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob za tentýž skutek. Ustanovení upravující okruh trestných činů, za něž lze právnické osoby postihnout, bylo založeno na principu speciality – postih byl možný v případech předpokládaných zákonem nebo nařízením. Pokud tedy určitá norma výslovně neuváděla, že její působnost se vztahuje na právnické osoby, pak tato osoba nebyla trestně odpovědná¹¹⁹. S účinností od 1. 1. 2006 došlo ke změně příslušného ustanovení vypuštěním slov „v případech předpokládaných zákonem nebo nařízením“¹²⁰, čímž byl rozšířen postih právnických osob. Taxativní vymezení trestných činů, za které je možné právnickou osobu postihnout, obsahuje i náš zákon (TrOdp), o šikovnosti tohoto vymezení jsem se zmínil výše.

Katalog trestů vztahujících se na právnické osoby obsažený ve francouzské úpravě hodnotím jako velmi zdařilý, a proto se mi jeví logickým, že většina trestů byla zahrnuta i do české úpravy. Zmíním ale trest soudního dohledu, který v naší úpravě chybí a který by mohl být vhodným doplňkem tuzemského katalogu trestů. Tento trest není likvidační pro právnickou osobu (jako trest zrušení právnické osoby), ale zároveň by zamezil dalšímu páčání trestné činnosti, což je hlavním účelem úpravy.

¹¹⁸ Čl. 121-2 Code Pénal. Loi n° 92-683 du 22 juillet 1992 portant réforme des dispositions générales du code pénal zavedl trestní odpovědnost právnických osob s účinností od 1. 3. 1994.

¹¹⁹ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha : Linde, 2007.

¹²⁰ Zákon z 9. března 2004, o přizpůsobení se justice vývoji kriminality, označovaný jako tzv. loi Perben II.

Na závěr bych uvedl, že bylo logické vybrat si za vzor francouzskou úpravu, jelikož Francie je zemí s dlouhou tradicí právě trestní odpovědnosti právnických osob. Navíc francouzské obchodní právo bylo inspirací pro vznik toho tuzemského, což je známkou stejných nebo velmi podobných principů a institutů.

2) Nepravá trestní odpovědnost právnických osob

Koncept nepravé trestní odpovědnosti právnických osob přijalo několik států kontinentální Evropy – například Španělsko či Slovensko, jehož zákonodárce ze španělské úpravy vycházel. Na Slovensku byl postih právnických osob formou tzv. ochranných opatření zaveden s účinností od 1. 9. 2010¹²¹. Tato úprava umožňuje ukládat právnické osobě ochranná opatření (quasitrestní sankce), i když není výslovně upravena její trestní odpovědnost. Pachatelem trestného činu tak i nadále může být pouze fyzická osoba. Zavedená ochranná opatření -sledující pouze finanční postih právnické osoby – jsou zabavení peněžité částky a zabavení majetku¹²². Podrobnosti o ukládání ochranných opatření jsou uvedeny v daných ustanoveních. Koncept tzv. nepravé trestní odpovědnosti platné na Slovensku se mi nezdá vhodný, jelikož dle mého názoru není schopen efektně sankcionovat právnické osoby. Chybí mi zde například možnost zrušení právnické osoby v případě velmi závažného porušení trestněprávních předpisů, ale i další sankce postihující jinou hodnotu než majetek. Ovšem inspirující je způsob úpravy slovenského registru trestů¹²³, který po novele z roku 2010¹²⁴ zveřejňuje i ochranná opatření právoplatně uložená právnickým osobám. Tato úprava může mít značně negativní dopad např. na dobré jméno právnické osoby, a proto je v ní spatřován vysoký preventivní potenciál. Obdobnou funkci v naší úpravě zaujímá trest uveřejnění rozsudku¹²⁵, který se mi zdá vhodnější (viz dále).

Výše popsaná koncepce se mi nejeví jako dostatečná pro účinný boj proti trestné činnosti právnických osob. Některé instituty (slovenský registr trestů) stojí za

¹²¹ Zákon č. 224/2010 Z.z., ktorým sa mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹²² § 83a a 83b zákona č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹²³ Zákon č. 330/2007 Z.z., o registri trestov a o zmene doplnení niektorých zákonov.

¹²⁴ Zákon č. 224/2010 Z.z., ktorým sa mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹²⁵ § 23 TrOdp.

zamyšlení, ale minimálně stejnou funkci splní i trest uveřejnění rozsudku v hromadných sdělovacích prostředcích nebo v registrech podobných Obchodnímu rejstříku¹²⁶.

3) Deliktní odpovědnost právnických osob odlišná od trestní (nebo též administrativněprávní trestání právnických osob)

Typickým a jediným případem v rámci Evropské unie je úprava platná ve Spolkové republice Německo. Německý model nestojí na koncepci trestní odpovědnosti, ale odpovědnosti správní, i když sankce právnické osobě ukládá trestní soud. Základní zákon upravující postih právnických osob je zákon o přestupcích¹²⁷. V § 30 odst. 1 tento zákon stanoví, že spáchá-li někdo jako

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu,
- b) předseda představenstva sdružení bez právní subjektivity nebo jako jeho člen,
- c) společník oprávněný zastupovat obchodní společnost,
- d) generální zmocněnec, prokurista nebo zmocněnec k jednání za právnickou osobu či sdružení osob,

trestný čin nebo přestupek tím, že poruší povinnosti, jež se týkají právnické osoby (nebo sdružení osob), že došlo k obohacení právnické osoby, nebo jednání k obohacení směřovalo, může jí být uložena pokuta. Z tohoto ustanovení je patrné, že se jedná o princip přičitatelnosti – právnické osobě je přičítáno protiprávní jednání jejího orgánu či osoby, která je oprávněna ji zastupovat, jako její vlastní. Vina je v německém právu chápána jako vytýkatelnost, tedy možnost činit pachateli osobní výtku za spáchání činu (ale pouze pachateli - fyzické osobě). K tomuto individuálnímu trestnímu právu přistupuje trestní právo korporací se subjektivní stránkou trestného činu tvořenou tzv. „vinou vedení podniku“. Obsahem pojmu je chybný výkon rizikového managementu, což znamená chybné zvládnutí zvýšeného rizika plynoucího z provozování podniku¹²⁸.

¹²⁶ § 27 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁷ Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung 19. 2. 1987 (BGB I., s. 602), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 29. Juli 2009 (BGBl. I S. 2353) geändert worden ist – německý zákon o přestupcích ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁸ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? *Trestní právo*. 2000, č. 7-8, s. 4-5

V německém trestním zákoně¹²⁹ je obsažen institut jednání za jiného (u nás § 114 odst. 2 TrZ), který rozšiřuje trestní odpovědnost fyzických osob i na osoby, které nemají požadované vlastnosti - ty má právnická osoba – a nemohly by tak naplnit zvláštní skutkovou podstatu trestného činu. Německá úprava tohoto institutu je obdobná té tuzemské.

Elementární předpoklad pro to, aby mohla být právnická osoba potrestána za skutek spáchaný fyzickou osobou, je přičitatelnost takového jednání – viz německý zákon o přestupcích. Právnické osobě může být uložena pokuta ve správním i v trestním řízení v závislosti na tom, zda se jedná o přestupek nebo trestný čin. Dle dalších zákonů lze sankcionovat právnickou osobu zabavením či zabráním věci, propadnutím věci nebo odvodem majetkového prospěchu získaného protiprávním činem. U výčtu sankcí postrádám difamující tresty v podobě trestu uveřejnění rozsudku (v České republice) či zveřejnění v příslušných registrech (Slovensko). Tento nedostatek je způsoben tím, že právnická osoba není trestně odpovědná. Ale dle mého názoru jsou tyto difamující tresty účinným nástrojem sankcionování právnických osob (vedle represivní funkce spatřuji výhodu hlavně v preventivním působení), a proto bych byl pozitivně nakloněn k zavedení obdobných sankcí ve všech právních rádech alespoň na půdě Evropské unie.

Není nejdůležitější, jakou koncepcí je vedena úprava trestní odpovědnosti právnických osob – každá koncepce má svá pozitiva i nedostatky. Zásadní význam spatřuji v následné aplikaci právní úpravy na konkrétní případy. Data z Francie ukazují, že se soudy uchylují pouze ojediněle k sankcionování právnických osob na základě příslušných ustanovení (viz výše). Na Slovensku je situace obdobná v tom smyslu, že je potřeba vyčkat na příslušnou judikaturu, aby bylo možné hodnotit danou právní úpravu. Zdá se mi, že soudy se bojí rozhodovat v případech týkajících se trestní odpovědnosti právnických osob, aby nevznikaly faktické precedenty¹³⁰.

Pohledem na zahraniční normy upravující danou problematiku musím konstatovat, že tuzemská úprava (TrOdp) splňuje nejpřísnější kritéria týkající se postihu právnických osob a i přes drobné výhrady je kvalita normy v mých očích nadprůměrná.

¹²⁹ Strafgesetzbuch (StGB) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 6. Dezember 2011 (BGBl. I S. 2557) geändert worden ist; německý trestní zákoník.

¹³⁰ Rozhodnutí působí svou argumentační silou a ovlivňuje nižší soudy při rozhodování. Precedenty v právě slova smyslu zná anglo-americké právo.

Ovšem hodnotit komplexně bude možné až na základě přijaté judikatury, praxe používání zákona i výkladu určitých mimotrestních pojmů v souvislosti s příslušným zákonem. Ale musím uznat, že základní kámen pro sankcionování právnických osob byl zasazen dobře a stabilně.

Závěr

Hospodářská trestná činnost je velmi nebezpečným druhem kriminality, který každoročně působí značné majetkové škody. Její odhalování je dosti obtížné a zdlouhavé. Proto jsem se v této práci na danou problematiku zaměřil. Snažil jsem se pohlédnout na hospodářskou kriminalitu obecně, protože není možné vyčerpat celou škálu daného protiprávního jednání a rozebrat jej. V úvodní části práce jsem se zaměřil na pojem hospodářská kriminalita a na související termíny, které jsou s tímto pojmem často zaměňovány. Také jsem sledoval obecné vymezení shodných aspektů v rámci různorodých jednání spadajících pod hospodářskou trestnou činnost tak, jak je tato oblast vymezena na tuzemské a mezinárodní scéně.

V další kapitole jsem vymežil dle kriminologie významné oblasti zkoumání stavu a tendencí, ke kterým daná trestná činnost směřuje. Pohledem do statistik kriminality jsem zhodnotil aktuální stav a tendence, ke kterým směřoval střednědobý vývoj hospodářských trestných činů. Toto nebylo jednoduché hlavně z důvodu legislativních změn přijímaných ve snaze efektivnějšího boje proti dané trestné činnosti. Snažil jsem se popsat, jakými společnými rysy jsou typičtí pachatelé hospodářských trestných činů. Z důvodu technologického rozvoje a nacházení nových cest pachatelů prahnoucími po dosažení nelegálního zisku jsou bourány kriminologické ideály o typickém pachateli hospodářské trestné činnosti. Pohledem na – dle mého názoru – hlavní kriminogenní faktory jsem dospěl k určitým opatřením, která by boji proti dané trestné činnosti pomohla. Nejde jen o přijetí vhodné legislativy, ačkoli ta je základem. Ale záleží i na personálním obsazení orgánů příslušných k boji proti hospodářské kriminalitě a na dostatečné vybavenosti zaměřených pracovišť. Nezbytná je také nadstandardní přeshraniční spolupráce, která je předpokladem úspěšného boje s hospodářskou trestnou činností. Všechna mnou podávaná doporučení mají směřovat k odborné diskuzi o daných krocích, a tím k vypracování účinné strategie pro boj proti hospodářské kriminalitě.

Ve druhé části předkládané práce jsou popsány dva instituty, které mají z mého pohledu značný vztah k hospodářské kriminalitě. Legalizace výnosů z trestné činnosti pomáhá pachatelům opatřit zdáním čistoty prostředky nabitě protiprávním jednáním. Toto je motivace pro pachatele, kteří již své nezákonně získané prostředky vyprali, aby

ve své činnosti pokračovali. A zároveň to je návod pro další, aby s praním špinavých peněz také začali. Po stručném vymezení pojmu legalizace výnosů z trestné činnosti jsem se zaměřil na českou právní úpravu, která vychází z dokumentů vydávaných mezinárodními organizacemi i ze zahraničních norem vztahujících se k dané problematice. U tohoto tématu je velmi důležitá přeshraniční spolupráce, jelikož proces legalizace výnosů z trestné činnosti probíhá v rámci finančního styku s druhými státy. Přijatá právní úprava má za cíl omezit možnost praní špinavých peněz povinnostmi identifikace, kontroly a dalšími povinnostmi k tomu směřujícími. Stejný efekt jako omezení možnosti jednat určitým způsobem má potírání daného jednání, jeho vyšetřování a trestání pachatelů legalizace výnosů. V této oblasti jsou celosvětově značné rezervy způsobené složitostí odhalování daného jednání.

Druhým institutem je trestní odpovědnost právnických osob, která na praní špinavých peněz do určité míry navazuje. Jednání v rámci „očišťování“ se často děje prostřednictvím právnických osob, a proto je přijetí tohoto zákona nezbytným předpokladem pro účinný boj s legalizací výnosů z trestné činnosti. V minulých dnech (prosinec 2011) byl našimi zákonodárci schválen zákon upravující danou problematiku, čímž jsme dostali svým mezinárodním závazkům a byl námi dán jasný signál k potírání trestné činnosti právnických osob. Z mého pohledu je dobře, že náš zákon stojí na koncepci tzv. pravé trestní odpovědnosti, jelikož je možné za jeden skutek postihnout fyzickou osobu, která trestný čin spáchala, i právnickou, která má z tohoto trestného činu užitek. Velmi kladně hodnotím katalog trestů ukládaných za protiprávní jednání právnickým osobám – je dostatečně pestrý a má potenciál plnit preventivní i represivní funkci trestu. Není ovšem rozhodující, jakou koncepci deliktní odpovědnosti zákonodárce zvolí, ale jak bude daná norma užívána a aplikována – to nám ovšem ukáže až přijatá judikatura. Ta také může být signálem pro dodatečné novelizace daného zákona a na něj navazujících norem.

Z výše uvedených skutečností lze konstatovat, že cíl této práce byl splněn.

Pevně věřím, že se česká trestní politika více zaměří na boj proti hospodářské kriminalitě, jelikož škody působené zahraničnímu i tuzemskému hospodářství jsou ohromné. Je chvályhodné, že zákonodárce přijímá vhodné normy bojující proti dané kriminalitě, ale je potřeba tyto normy doplnit i zlepšenou prací vyšetřovatelů, justice a vhodnou aplikací represivních opatření.

Seznam zkratek

LegV. – zákon č. 253 ze dne 5. června 2008 o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 253/2008 Sb.

TrOdp. – zákon č. 418 ze dne 27. října 2011 o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim; publikován jako zákon č. 418/2011 Sb.

TrZ. – zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 40/2009 Sb.

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie, učebnice a komentáře

- [1] Bakeš, M. a kol.: Finanční právo. 5. uprav. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009.
- [2] Baloun, V.: Finanční kriminalita v České republice. Dílčí studie úkolu „Výzkum ekonomické kriminality“. Praha : IKSP, 2004.
- [3] Baloun, V.: Organizovaný zločin a jeho možné projevy ve finančním sektoru ekonomiky. Dílčí závěrečná studie úkolu „Výzkum organizovaného zločinu v České republice“. Praha : IKSP, 1999.
- [4] Brabcová, I.: Hospodářská kriminalita z pohledu kriminologie. Praha : vydavatelství PA ČR, 2001.
- [5] Bohlander, M.: The German Criminal Code. Oxford : Hart Publishing, 2008.
- [6] Diblíková, S.: Přehled dokumentů EU, Rady Evropy a Organizace spojených národů vztahující se k problematice ekonomické kriminality. Praha : IKSP, 2001.
- [7] Frank, Robert H., Bernanke, Ben S.: Ekonomie (z amerického originálu přeložila Helena Fialová). Praha : Grada, 2002.
- [8] Fryšták, M.: Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007.
- [9] Gerloch, A.: Teorie práva. 4. upr. vyd. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007.
- [10] Chmelík, J., Hájek, P., Nečas, S.: Úvod do hospodářské kriminality. Plzeň : vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005.
- [11] Jefferson, M.: Criminal law. 5th edition. London : Pearson Education Limited, 2001.
- [12] Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha : Linde, 2007.
- [13] Kadeřábková, D.: Hospodářská trestná činnost a její projevy. Praha : IKSP, 1999.
- [14] Kuchta, J. a kol.: Hospodářská trestná činnost. Brno : Masarykova universita, 2007.
- [15] Kuchta, L., Válková, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005.
- [16] Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika. Praha : C. H. Beck, 2004.
- [17] Němec, M.: Organizovaný zločin. Praha : Naše vojsko, 1995.
- [18] Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3. přeprac. vyd. Praha : ASPI, 2008.

- [19] Pinto, A., Evans, M.: *Corporate Criminal Liability*. London : Sweet&Maxwell, 2003.
- [20] Porada, V., a kol.: *Kriminalistika*. Brno : CERM, 2001.
- [21] Scheinost, M. a kol.: *Výzkum ekonomické kriminality*. Praha : IKSP, 2004.
- [22] Šámal, P., a kol.: *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. Praha : C. H. Beck, 2001.
- [23] Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010.

Články a sborníky

- [1] Bělohávek, Alexander D., Řezníček, Tomáš: Regulace finančních trhů a předcházení legalizaci výnosů z trestné činnosti. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 1-2, s. 31-41.
- [2] Čechot, V., Segeš, I.: Trestná zodpovědnost právnických osob? *Justičná revue*, 2001, č. 1, s. 19-26.
- [3] Fenyk, J.: Projekt evropského veřejného žalobce (Nová podoba mezinárodní justiční spolupráce v rámci členských států Evropské unie?). *Acta Universitatis Carolinae*, 2008, č. 2, s. 31-51.
- [4] Gert, V.: Hospodářská kriminalita a hmotné a procesní právo z hlediska perspektiv Evropské unie – tendence a vývoj. *Trestní právo*, 2000, č. 11, s. 16-21.
- [5] Gřivna, T.: Trestní postih korupce v obchodních vztazích. In Nett, A.: *Nové jevy v hospodářské kriminalitě*. Brno : MU – právnická fakulta, 2005.
- [6] Gřivna, T.: Boj proti korupci prostředky evropského práva. *Acta Universitatis Carolinae*, 2007, č. 1, s. 131-149.
- [7] Jelínek, J.: Potřebujeme trestní odpovědnost právnických osob? *Karlovarská právní revue*, 2007, č. 4, s. 6-28.
- [8] Kratochvíl, Vladimír.: České trestní zákonodárství a Corpus Juris 2000 se zvláštním zřetelem na hospodářské trestní právo a trestnost právnických osob. In Kratochvíl, V., Löff, M.: *Wirtschaftsstrafrecht und die Strafbarkeit juristischer Personen – Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob*. Brno : Masarykova universita, 2003, s. 69-85.

- [9] Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? *Trestní právo*. 2000, č. 7-8, s. 2-9.
- [10] Novotný, O.: O otázkách hospodářského trestního práva. *Právní praxe*. 1997, č. 6, s. 375-400.
- [11] Protivinský, M.: K některým aspektům hospodářské kriminality. *Kriminologie*. 2007, č. 2, s. 128-131.
- [12] Šámal, P.: Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice. In Kratochvíl, V., Löff, M.: *Wirtschaftsstrafrecht und die Strafbarkeit juristischer Personen – Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob*. Brno : Masarykova universita, 2003, s. 148-182.
- [13] Vaníček, D., Rada, T.: Trestněprávní ochrana životního prostředí a trestní odpovědnost právnických osob. *Trestní právo*, 2007, č. 5, s. 5-14.

Internet

- [1] Český rozhlas. *Novela o zadávání veřejných zakázek je podle kritiků k ničemu* [cit. 4. listopadu 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/971759>.
- [2] Informační portál Lidovky.cz. *Kritika Česka: financování stran je neprůhledné* [cit. 29. dubna 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/kritika-ceska-financovani-stran-je-nepruhledne-flh-/ln_domov.asp?c=A110429_102726_ln_domov_mc>.
- [3] Internetové stránky Nevládní nezisková organizace Transparency International – Česká republika [cit. 30. října 2011]. Dostupný z WWW: <<https://www.transparency.cz/>>.
- [4] Internetové stránky The Egmont Group of Financial Intelligence Units [cit. 30. října 2011]. Dostupný z WWW: <<https://www.egmontgroup.org/>>.
- [5] Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Ročenka kriminality za rok 2010* [cit. 14. října 2011]. Dostupný z WWW: <<https://portal.justice.cz/>>.
- [6] Policejní prezidium ČR. *Statistický přehled kriminality za rok 2010* [cit. 14. října 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-650295.aspx>>.

Právní předpisy

- [1] Směrnice 2009/81/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 13. července 2009 o koordinaci postupů při zadávání některých zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES.
- [2] Směrnice 2001/97/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 4. prosince 2001, kterou se mění směrnice Rady 91/308/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz.
- [3] Rámcové rozhodnutí Rady 2001/413/SVV ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků.
- [4] Rámcového rozhodnutí Rady 2002/475/SVV ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu.
- [5] Rámcového rozhodnutí Rady 2004/757/SVV ze dne 25. října 2004, kterým se stanoví minimální ustanovení týkající se znaků skutkových podstat trestných činů a sankcí v oblasti nedovoleného obchodu s drogami.
- [6] Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie ze dne 30. března 2010, oznámení č. 2010/C 83/47, dostupné na adrese eur-lex.europa.eu.
- [7] Sdělení Ministerstva zahraničních věcí publikované pod č. 33/1997 Sb. – vyhlášení Úmluvy o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu.
- [8] 12. United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000. Plný text včetně protokolů na adrese <http://www.unodc.org>.
- [9] Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285. Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.
- [10] Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285/4. Stanovisko prezidenta České republiky Václava Klause, jímž vrátil Poslanecké sněmovně zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.
- [11] Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2011. VI. volební období. Tisk 285/0. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

- [12]Parlament České republiky. Senát. 2011. 8. funkční období. Tisk 370/7. 459. usnesení Senátu k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů.
- [13]Ústavní zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 1/1993 Sb.
- [14]Zákon č. 6 ze dne 17. prosince 1992 o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 6/1993 Sb.
- [15]Zákon č. 40 ze dne 26. února 1964 občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 40/1964 Sb.
- [16]Zákon č. 253 ze dne 5. června 2008 o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 253/2008 Sb.
- [17]Zákon č. 139 ze dne 27. května 2011, kterým se mění zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, a některé další zákony; publikován jako zákon č. 139/2011 Sb.
- [18]Zákon č. 21 ze dne 20. prosince 1991 o bankách, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 21/1992 Sb.
- [19]Zákon č. 85 ze dne 13. března 1996 o advokacii, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 85/1996 Sb.
- [20]Zákon č. 513 ze dne 5. listopadu 1991 obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 513/1991 Sb.
- [21]Zákon č. 253 ze dne 5. června 2008 o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 253/2008 Sb.
- [22]Zákon č. 140 ze dne 29. listopadu 1961 trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 140/1961 Sb.
- [23]Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 40/2009 Sb.
- [24]Zákon č. 254 ze dne 13. dubna 2004 o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 254/2004 Sb.

- [25] Zákon č. 215 ze dne 3. května 2005 o registračních pokladnách a o změně některých zákonů; publikován jako zákon č. 215/2005 Sb.
- [26] Zákon č. 137 ze dne 14. března 2006 o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 137/2006 Sb.
- [27] Zákon č. 320 ze dne 9. srpna 2001, o finanční kontrole ve veřejné správě a o změně některých zákonů; publikován jako zákon č. 320/2001 Sb.
- [28] Zákon č. 219 ze dne 27. června 2000 o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 219/2000 Sb.
- [29] Zákon č. 552 ze dne 6. prosince 1991 o státní kontrole, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 552/1991 Sb.
- [30] Zákon č. 166 ze dne 20. května 1993 o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 166/1993 Sb.
- [31] Zákon č. 143 ze dne 4. dubna 2001 o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 143/2001 Sb.
- [32] Zákon č. 273 ze dne 11. října 1996 o působnosti Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 273/1996 Sb.
- [33] Zákon č. 64 ze dne 20. října 1986 o České obchodní inspekci, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 64/1986 Sb.
- [34] Zákon č. 455 ze dne 2. října 1991 o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů; publikován jako zákon č. 455/1991 Sb.
- [35] Code Pénal, v aktuálním znění.
- [36] Loi n° 92-683 du 22 juillet 1992 portant réforme des dispositions générales du code pénal.
- [37] Strafgesetzbuch (StGB) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 6. Dezember 2011 (BGBl. I S. 2557) geändert worden ist.
- [38] Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung 19. 2. 1987 (BGB I., s. 602), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 29. Juli 2009 (BGBl. I. S. 2353) geändert worden ist.

- [39] Zákon z 9. března 2004, o přizpůsobení se justice vývoji kriminality, označovaný jako tzv. loi Perben II.
- [40] Zákon č. 224 z 27. apríla 2010, ktorým sa mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov; publikován jako zákon č. 224/2010 Z.z.
- [41] Zákon č. 330 z 20. júna 2007 o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, publikovaný jako zákon č. 330/2007 Z.z.
- [42] Zákon č. 300 z 20. mája 2005 Trestný zákon v znení neskorších predpisov; publikován jako zákon č. 300/2005 Z.z.

Vysokoškolské kvalifikační práce

- [1] Dongres, M.: Ekonomické a právní aspekty legalizace výnosů z trestné činnosti. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova, 2011.
- [2] Jirásko, D.: Otázky trestní odpovědnosti právnických osob. Diplomová práce. Praha : Universita Karlova, 2009.
- [3] Kadrnka, P.: Hospodářská a finanční kriminalita. Rigorózní práce. Praha : Universita Karlova, 2008.
- [4] Krumlová, M.: Otázky trestní odpovědnosti právnických osob. Diplomová práce. Praha : Universita Karlova, 2011.
- [5] Pohorský, P.: Hospodářská trestná činnost zaměřená na veřejné zakázky. Rigorózní práce. Praha : Universita Karlova, 2009.

Seznam klíčových slov v jazyce práce

Hospodářská kriminalita, kriminologie, prevence, legalizace výnosů z trestné činnosti, trestní odpovědnost právnických osob

Překlad klíčových slov do anglického jazyka

Economic crime, criminology, prevention, money laundering, criminal liability of corporations

Název práce v anglickém jazyce

Economic crime and its prevention

Abstrakt

Cílem této práce je rozebrat pojem hospodářská kriminalita v celé jeho šíři. Důvodem, proč jsem si vybral toto téma, je jeho mezinárodní nebezpečí a výše škod působených touto trestnou činností. O tomto tématu je debatováno na půdě mezinárodních organizací a je zahrnuto v jejich dokumentech, protože pouze přeshraniční spoluprací je možné proti hospodářské kriminalitě bojovat.

Práce je složena ze dvou částí (čtyř kapitol) – obecné a zvláštní. V první polovině (první a druhá kapitola) jsou zahrnuty teoretické otázky. Cílem této části je představit a vymezit základní pojmy jako např. hospodářská, ekonomická a finanční kriminalita. Také se zabývá základní kriminologickou charakteristikou hospodářské kriminality – fenologie, specifika pachatelů, etiologie nebo nástroje kontroly a prevence hospodářské kriminality.

Druhá polovina práce (třetí a čtvrtá kapitola) popisuje praní špinavých peněz jako typický příklad hospodářské kriminality a trestní odpovědnost právnických osob jako nástroj boje proti hospodářské kriminalitě. Popsání procesu praní špinavých peněz a rozbor zákona č. 253/2008 Sb., kde je zahrnuta daná právní úprava, tvoří základ třetí kapitoly. Čtvrtá kapitola se rozpadá do tří podkapitol, ve kterých je definován pojem trestní odpovědnost právnických osob, analyzován nově přijatý zákon upravující danou problematiku (zákon č. 418/2011 Sb.) a je poskytnuto srovnání české a zahraniční právní úpravy.

Cílem této práce je upozornit na určité problémy spojené s hospodářskou trestnou činností, popsat je a podnítit českou i celosvětovou trestní politiku ke zvýšenému úsilí v boji s hospodářskou kriminalitou.

Resumé

The purpose of my thesis is to analyze the concept of economic crime in its whole size. The reason why I chose this topic is its international danger and high damage caused by this kind of crime. This subject is discussed in international organizations and is focused in its documents, because only international co-operation is able to fight with such crime.

The thesis is composed of two parts (four chapters) – general and special. The first part (first and second chapter) is dealing with theoretical issues. The goal of this part is to introduce and define basic terminology found in the thesis like economic crime or financial crime. It is as well dealing with basic criminological characteristics of economic crime like the phenomenology, specifics of offenders, etiology or control mechanism and prevention of economic crime.

The second part (third and fourth chapter) describes money laundering as a distinctive example of economic crime and the criminal liability of corporations as an instrument for fighting with economic crime. Describing the theoretical process of money laundering and focusing on legislative statute No. 253/2008, where the proper legislation is found, is the basis of chapter three. Chapter four is composed of three subchapters, where is described the term criminal liability of corporation, analyzed our new legislative statute (No. 418/2011) and Czech legislation is compared with a foreign one.

The aim of this thesis is to point out certain problems associated with economic crime, identify these problems and stimulate both Czech and global penal policy to fight with economic crime in a greater extent.